

7

**Millî Mücadele  
Döneminde  
Bayburt**

**Bayburt  
During  
the National Struggle**

*Mustafa Sarı*



# Millî Mücadele Döneminde Bayburt

*Mustafa Sarı\**

## Özet

XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin eline geçen Bayburt, Tebriz-Erzurum-Trabzon yolu üzerinde önemli bir mevkiye bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı'nda Temmuz 1916'da Rus işgaline uğrayan Bayburt, Rusya'nın ihtilaller sonucunda savaştan çekilmesi üzerine gelişen olaylar çerçevesinde Şubat 1918'de tekrar Türklerin eline geçmiştir. Bu süreçte Ermeniler Bayburt halkına çok şiddetli bir mezalim uygulamıştı. Kurtuluştan sonra Bayburt'un en temel sorunu iâşe ve mesken olarak ortaya çıkmıştı. Bu sorunlar Türk hükûmeti tarafından giderilmeye çalışılırken, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de bölgeye bir imdat heyeti göndererek halkın yaralarını sarmaya çalışmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra özellikle Ermenilerin bölgedeki emellerine karşı kurulan Vilâyât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ne bağlı olarak Nisan 1919'da Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, başta İzmir'in işgali olmak üzere Türkiye'nin işgallerini protesto etmiş, mitingler düzenlemiştir. Millî Mücadele Dönemi'nde Bayburt'ta yaşanan en önemli olaylardan biri de Ekim-Aralık 1919'da meydana gelen Şeyh Eşref İsyanı'dır. Hart Hadisesi olarak adlandırılan bu olay, kendisine peygamberlik geldiğini iddia eden Eşref adında bir şeyh tarafından çıkarılmıştı. İsyân ancak kuvvet yoluyla bastırılabilmişti. Bayburtlular Doğu Cephesi'ne ve Batı Cephesi'ne gönüllü birlikler göndererek İstiklal Harbi'nin başarıya ulaşmasında katkıları olmuştur.

## *Anahtar Kelimeler*

*Bayburt, Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Şeyh Eşref İsyanı*

\* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, msari[at]sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0883-1995.

## Bayburt During the National Struggle

### Abstract

Captured by the Ottoman Empire at the beginning of the 16<sup>th</sup> century, Bayburt is located in an important position on the Tabriz-Erzurum-Trabzon road. During the First World War Bayburt, occupied by the Russians in July 1916, was again in the hands of the Turks, within the framework of the events that developed after Russian withdrawal from the war as a result of the revolutions in February 1918. In this process, the Armenians inflicted a very severe cruelty on the people of Bayburt. After the First World War, Bayburt's most crucial problem emerged as subsistence and housing. While these problems were tried to be solved by the Turkish government, the Red Crescent Society sent a relief committee to the region and tried to heal the wounds of the people. After the Armistice of Mudros, the Defense of Rights Association of Bayburt was established in April 1919 under the Defense of Rights Association of Eastern Provinces, which was established especially against the ambitions of the Armenians in the region. The association protested the occupation of Türkiye, especially İzmir, and held demonstrations. One of the most important events in Bayburt during the National Struggle Period was the Sheikh Eşref Rebellion that took place in October-December 1919. This event, called the Hart Incident, was brought about by Sheikh Eşref, who claimed that he had received a prophethood. The rebellion could only be suppressed by force. The people of Bayburt contributed to the success of the War of Independence by sending volunteer troops to the Eastern Front and the Western Front.

### Keywords

*Bayburt, the Defense of Rights Association of Bayburt, the Sheikh Eşref Rebellion*

## 1. Giriş

Bayburt, Anadolu'nun kuzeydoğusunda Çoruh Vadisi'nde,<sup>1</sup> önemli yol ağlarına sahip İpek Yolu üzerinde yer alan şehirlerden biridir. Kuzeydoğu Karadeniz kıyılarıyla Doğu Anadolu yaylaları arasındaki geçiş Kop geçidi üzerinden sağlanmaktadır.<sup>2</sup> Bayburt, İlhanlılar döneminde Tebriz-Trabzon yolu üzerinde bulunması dolayısıyla daha da gelişme göstermiştir. Bu dönemde Ceneviz ve Venedik kervanlarının konakladığı bir yer olan Bayburt'a Moğolistan'a giderken Marco Polo da uğramıştır.<sup>3</sup> Bayburt ve çevresine M.Ö VIII. yüzyıldan itibaren Urartular, Medler, Persler, Büyük İskender ve Roma hâkim olmuştur. Roma İmparatorluğu 395 yılında ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma (Bizans) topraklarında kalan Bayburt çevresi, VIII. yüzyılda Arap akınlarına sahne olmuştur.<sup>4</sup>

Bayburt ve yöresi Türklerin Anadolu'da ilk yerleştikleri yerlerden biridir. Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey, 1054 yılında gerçekleştirdiği Anadolu seferi sırasında Çoruh Nehrine doğru akınlarda bulunsa da bölge alınamamıştır.<sup>5</sup> Bayburt ve çevresinde asıl Türk hâkimiyeti Malazgirt Savaşı sonrasındaki fetihlerle kurulmuş ve bu süreçte Emir Saltuk önemli bir vazife üstlenmiştir.<sup>6</sup> Bayburt'ta 1072 yılından itibaren Saltuklular hüküm sürmüştür. Bu dönemde Danişmentliler de Bayburt'u ele geçirseler de şehir genelde Saltukluların elinde kalmıştır. 1202 yılında Saltuklulara son veren Anadolu Selçukluları şehrin yeni hâkimi olmuştur. Anadolu Selçuklularından sonra Bayburt'ta 14. yüzyılın başlarından itibaren sırasıyla İlhanlılar, Celayirliler, Eratnalılar, Karakoyunlular ve Akkoyunlular hüküm sürmüşlerdir.<sup>7</sup>

Fatih Sultan Mehmet'in Akkoyunlularla gerçekleştirdiği Otlukbeli Savaşı sırasında Bayburt, Türk ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Şehirdeki bu ilk Osmanlı hâkimiyeti uzun sürmemiş, ancak 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sırasında yeniden zapt edilen Bayburt, Osmanlılar döneminde bir süre Trabzon ve Diyarbakır eyaletlerine bağlı kalsa da genelde Erzurum Eyaleti'ne bağlı kalmıştır.<sup>8</sup> 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus işgali altına giren Bayburt, savaş sonunda imzalanan Edirne Antlaşması'yla tekrar Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır.<sup>9</sup> 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Bayburt Ruslar tarafından işgal edilmese de gerek savaş sırasında gerek savaş

<sup>1</sup> TDV İslâm Ansiklopedisi, İsmet Miroğlu, İstanbul: 1992, "Bayburt" maddesi. .

<sup>2</sup> Gülcan Memiş, *Bayburt Tarihi (Tarih, Kültür, Yer Adları)*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2021, s. 25.

<sup>3</sup> Miroğlu, "Bayburt", s. 226.

<sup>4</sup> Serdar Göktaş, *Cumhuriyet Döneminde Bayburt (1923-1950)*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 8-9.

<sup>5</sup> Miroğlu, "Bayburt", s. 226.

<sup>6</sup> Ali Öngül, "Saltuklular", *Türkler Ansiklopedisi*, 5 (2002), s. 462.

<sup>7</sup> Memiş, *Bayburt Tarihi*, s. 34-64.

<sup>8</sup> Göktaş, *Cumhuriyet Döneminde Bayburt*, s. 11-14.

<sup>9</sup> Uğur Akbulut, *1828-1829 Osmanlı Rus Savaşında Bayburt ve Çevresi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s. 34-66.

sonrasında savaşın tesirini oldukça fazla hissetmiştir. Ermeni meselesi bu savaş ile artık bir uluslararası bir sorun haline gelmiş, Bayburt'ta da özellikle 1895 yılında Ermeni olayları meydana gelmiştir.<sup>10</sup>

## 2. I. Dünya Savaşı'nda Bayburt

Osmanlı hükûmeti 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile bir ittifak antlaşması imzaladıktan sonra artık savaşa girme ihtimali iyice belirmişti. Bu nedenle seferberlik ilan ederek savaş hazırlıklarına başlamıştı.<sup>11</sup> Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki öncelikli hedefi ise Elviye-i Selâse'yi ele geçirmektir. Bu amaçla henüz savaş başlamadan önce Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde Teşkilat-ı Mahsusa faaliyetlerine başlamıştı. Teşkilat-ı Mahsusa 1914 yılı Ekim ayında Bayburt'ta da bir toplantı tertiplemiş ve Doğu Anadolu ve Kafkasya'da bulunan teşkilata ait bütün şubelerin Kafkas İhtilal Cemiyeti adı altında toplanması kararlaştırılmıştı. Bu cemiyetin genel amacı "Kafkasya'da Rusya'ya karşı genel bir isyan hazırlamak ve Rusya'nın savaşta yenilmesini garantilemeye çalışmak" olarak belirlenmişti. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi halinde ise Cemiyet tüm çabasını Kafkasya'daki halkın yönlendirilerek Osmanlı ordusunun Kafkasya'yı işgal etmesini sağlamak olarak belirlemişti.<sup>12</sup>

Kafkasya Cephesi'nde Türk-Rus Savaşı, Rusların taarruzuyla 1 Kasım 1914 tarihinde başlamıştı.<sup>13</sup> I. Dünya Savaşı sırasında Kafkasya Cephesi'nde Bayburt'un önemi, cepheye asker ve erzak-malzeme sevkinin gerçekleştirildiği güzergâh üzerinde bulunmasıydı.<sup>14</sup> Kafkasya Cephesi'nde Osmanlı ordusu 22 Aralık 1914 tarihinde büyük umutlarla Sarıkamış harekâtına başlamış, ancak bu harekât Ocak 1915 başlarında başarısız olmuştu.<sup>15</sup> Ordunun başarısız olmasıyla Erzurum'da bulunan 9. Kolordu'nun üç depo taburu Bayburt'a gelmişti. Böylece şehirdeki depo taburlarının sayısı altıya çıkmıştı.<sup>16</sup> Bu durum da Bayburt'un önemini daha artırmıştır.

<sup>10</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Özger, *1895 Bayburt Ermeni Ayaklanmaları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 36-75.

<sup>11</sup> Edward J. Erickson *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, çev. Tanju Akad, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, s. 45-47.

<sup>12</sup> Stanford J. Shaw, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş*, çev. Beyza Sümer Aydaş, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 375-376.

<sup>13</sup> Fevzi Çakmak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi 1935 Yılında Harp Akademisinde Verilen Konferanslar*, yay. haz. Ahmet Tetik, v.d., Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005, s. 30.

<sup>14</sup> Tuncay Ögün, *Kafkas Cephesi'nin I. Dünya Savaşı'ndaki Lojistik Desteği*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s. 225-229, 346-348. Yarbay Guze, Erzurum'u Trabzon'a bağlayan ve Bayburt üzerinden Trabzon'a doğru giden yolu "Avrupa'daki yollar gibidir ve bu havalideki yol, rahat ilerlemeye uygun tek yoldur" sözleriyle tanımlamaktadır. Bkz. Yarbay Guze, *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'ndeki Muharebeler*, çev. Hakkı Akoğuz, yay. haz. Alev Keskin, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2007, s. 71.

<sup>15</sup> Sarıkamış Harekâtı'nın ayrıntıları için bkz. Çakmak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, s. 44-74; Tuncay Ögün, *100 Soruda Sarıkamış Harekâtı*, İstanbul: Rumuz Yayınevi, 2019.

<sup>16</sup> Aziz Samih İlter, *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi Hatıraları*, yay. haz. Zekeriya Türkmen, Elmas Çelik, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 27.

Sarıkamış yenilgisinden sonra Ermeni isyanları daha da artarak bütün yurt sathına yayılmıştı.<sup>17</sup> Bayburt'ta da Ermeni olayları meydana gelmiş, Nisan 1914'te şehirdeki Ermenilerden çok sayıda silah müsadere edilmişti.<sup>18</sup> Mayıs 1915'te ise Bayburt'ta, Osmanlı birlikleriyle Ermeni çeteleri arasında çatışmalar meydana gelmişti.<sup>19</sup> Ermeni olayları özellikle Van ve civarında kontrol edilemez hale gelince Osmanlı hükûmeti 27 Mayıs 1915 tarihinde Sevk ve İskân Kanunu'nu çıkarmak zorunda kalmıştı. Böylece Osmanlı vilayet, sancak ve kazalarındaki Ermenilerin büyük çoğunluğu tehcir edilmeye başlandı.<sup>20</sup> Bayburt'taki Ermeniler ise Haziran 1915'te III. Ordu Komutanı Mahmut Kâmil Paşa'nın emriyle sevke hazır hale getirilmiştir. Bayburt'tan 12.000 civarında Ermeni, Erzincan, Elazığ yoluyla Musul ve Zor'a sevk edilmiştir.<sup>21</sup> Kaza Kaymakamı Nusret Bey, Bayburt'taki Ermenilerin sevkinde etkin bir rol üstlenmişti.<sup>22</sup>

Sarıkamış yenilgisi ve Ermeni isyanları neticesinde Türk ordusu iyice yıpranmıştı. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Ruslar, 1916 yılı başlarında büyük bir askerî harekâta başlamışlar, 16 Şubat 1916'da Erzurum'u,<sup>23</sup> 24 Şubat'ta Aşkale'yi, 6 Mart'ta ise Rize'yi işgal etmişlerdi.<sup>24</sup> Rus ordusu yeniden hazırlandıktan sonra Mart 1916 ortalarında Bayburt istikametine doğru Of ve Tercan (Mamahatun) üzerinden iki koldan saldırıya geçmişlerdi. 15 Mart'ta Tercan'ı ele geçiren Ruslar, Bayburt'a daha da yaklaşmışlar ve daha sonra Of-Bayburt harekâtına önem vermişlerdir.<sup>25</sup> Bu sırada Mirliya Fevzi (Çakmak) Paşa V. Kolordu komutanı olarak 22 Mart'ta Bayburt'a gelmişti.<sup>26</sup> Rusların 26 Mart'ta Of'u da işgal etmesiyle iki ateş arasında kalan Bayburt'un işi zor olsa da Ruslar

<sup>17</sup> Ermeni isyanlarının ayrıntıları için bkz. Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1990, s. 69-94.

<sup>18</sup> Edward J. Erickson, *Osmanlılar ve Ermeniler Bir İsyanın ve Karşı Harekâtın Tarihi*, çev. İbrahim Türkmen, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, s. 270.

<sup>19</sup> Muammer Demirel, *Birinci Dünya Harbinde Erzurum ve Çevresinde Ermeni Hareketleri (1914-1918)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996, s. 147.

<sup>20</sup> Ermenilerin tehcir edilmesi sürecinin ayrıntıları için bkz: Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001, s. 47-81.

<sup>21</sup> *Arşiv Belgeleriyle Ermeni faaliyetleri 1914-1918*, C. I, yay. haz. Ahmet Tetik, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005, s. 147, 149.

<sup>22</sup> Bayburt Kaymakamı Nusret Bey, Bayburt'taki Ermenilerin sevkinin elinden geldiği kadar düzenli ve sorunsuz bir şekilde yürütmeye çalışmıştı (Firdes Temizgüney, "Bayburt Kaymakamı Nusret Bey ve Faaliyetleri (1914-1915)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/1 (2018), s. 153-157). Ancak buna rağmen mütareke döneminde tutuklanarak Divan-ı Harbî Örfî'de yargılanmıştı. Nusret Bey, Bayburt'ta Ermenilerin sevkleri sırasında onların öldürülmesi ve bazı haksız kazançlar elde edilmesi suçlamalarıyla idama mahkûm edilmiştir. Nusret Bey'in idam cezası 5 Ağustos 1920'de Beyazıt Meydanı'nda infaz edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ferudun Ata, *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005, s. 263-273.

<sup>23</sup> Enis Şahin ve Fikrettin Yavuz, "İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Erzurum'un Ruslar Tarafından İşgali (1916)", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 5/3, (2007), s. 36.

<sup>24</sup> *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Kafkas Cephesi 3'üncü Ordu Harekâtı*, c. II/ 2. Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1993, s.135, 192.

<sup>25</sup> Çakmak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, s. 135-136.

<sup>26</sup> *Kafkas Cephesi*, c. II/ 2. Kısım, s. 167.

burayı ele geçirememişlerdi. Rus birlikleri bu kez 31 Mart'ta Çoruh yönünden Bayburt üzerine saldırıya geçtiler. Bayburt'ta Türk ordusu ciddi bir direniş göstermekteydi. Ruslar ayrıca kendileri açısından oldukça stratejik bir konumda olan Trabzon'u da tehdit etmeye başlamıştı.

Bayburt ve civarındaki cephele III. Ordu Komutanlığı tarafından 14 Nisan 1916 tarihinden itibaren Lazistan Cephesi, Çoruh Cephesi, Kop Cephesi ve Hart Cephesi olarak dört ayrı cepheye ayrılmıştır.<sup>27</sup> Yeniden düzenlemeye rağmen Rus birlikleri 19 Nisan 1916 tarihinde Trabzon'u işgal etmişlerdi.<sup>28</sup> General Nikolay Yudenic'in komutasındaki Rus ordusu ayrıca Kop Dağları üzerinden Bayburt'a yeniden taarruz etmişlerdi. 15 Nisan 1916-16 Temmuz 1916 tarihleri arasında gerçekleşen ve Türk askerî literatürüne "İkinci Plevne" olarak geçen Kop Dağı ve etrafında gerçekleşen savaşlarda Türk birlikleri Bayburt ve civarından bu savaşa katılan gönüllülerle birlikte Rus birliklerine karşı büyük bir direniş göstermiştir.<sup>29</sup> Bu direniş sırasında 11 Temmuz'da Türk birlikleri arasındaki bağlantının kopması ve dolayısıyla imha olması ihtimalinin belirmesi üzerine III. Ordu Komutanı Vehip Paşa, Kop ve Çoruh Cepheleindeki Türk birliklerinin geriye alınması emri verilmişti. Bu stratejik manevradan sonra savunmasız kalan Bayburt, Rus birlikleri tarafından 16 Temmuz 1916 tarihinde işgal edilmişti.<sup>30</sup> Bu suretle ancak üç aylık şiddetli çarpışmaların ardından Bayburt, Rusların eline geçebilmişti.

Bayburt halkı işgalden yaklaşık bir ay öncesinden itibaren şehri terk ederek daha emniyetli batı bölgeleri olan Tokat, Yozgat, Amasya,<sup>31</sup> Kayseri,<sup>32</sup> Sivas<sup>33</sup> ve Karaman gibi yerlere göç etmeye başlamışlardı. Bu muhacirlerden biri olan Hacı Ali Ağa, Bayburt'un işgalinden sonra 17 nüfus ailesiyle birlikte Konya Vilayeti'ne bağlı Karaman Kazası'na gelmişti.<sup>34</sup> Ancak bundan daha kötüsü işgal sırasında ve sonrasında Rus askerlerinin yaptığı yağma ve diğer zulümlerdi. Bu süreci kendisi de bir Bayburtlu ve o günlerde 6 yaşında bir çocuk olan Mehmet Hocaoğlu çok duygusal bir şekilde anlatmaktadır.<sup>35</sup> Bayburt halkının bu şekilde ümitsiz bekleyişi Rus ihtilallerine kadar devam etmişti.

<sup>27</sup> Memiş, *Bayburt Tarihi*, s. 119-120.

<sup>28</sup> Enis Şahin, "İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali (1916)", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 4/7, (2009), s. 128.

<sup>29</sup> Mehmet Okur ve Serdar Göktas, "Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'un İşgali ve Göç", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 11/21 (2016), s. 175. Fevzi Çakmak da bu savaşı "Bayburt Plevne Vazifesini Gördü mü?" başlığı altında vermiştir. Çakmak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, s. 226-228.

<sup>30</sup> *Kafkas Cephesi*, c. II/ 2. Kısım, s. 300-319.

<sup>31</sup> Bayburt halkının yollarda çektiği sıkıntılar için bkz. Sadri Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, Ankara: Kültür Ofset, 1990, s. 272-281.

<sup>32</sup> BCA, 272-0-0-60 / 5-1-12.

<sup>33</sup> BCA, 272-0-0-12/ 50-106-10.

<sup>34</sup> BOA, DH.İ.U.M.EK, 25/ 52.

<sup>35</sup> Mehmet Hocaoğlu, *Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezâlimi ve Ermeniler*, İstanbul: Anda Dağıtım, 1976, s. III-IV.



Mart ve Kasım 1917’de gerçekleşen Rus ihtilalleri ile Kafkas Cephesi’nde taraflar gayri resmi bir mütareke havasına girmişlerdi. Aralık 1917’de imzalanan Brest-Litovsk ve Erzincan Mütarekeleriyle de iki ülke arasındaki Kafkasya Cephesi’ndeki savaş sona ermiş,<sup>36</sup> Rus birlikleri Ocak 1918 tarihinden itibaren geri çekilmeye başlamışlardı.<sup>37</sup> Rusların çekilmesini fırsat bilen Ermeniler, Türk-Müslüman ahali üzerindeki zulümlerini artırdılar. Aslında Ermeniler Ruslar bölgedeyken de faaliyettedirler. Nitekim Kasım 1917’de Bayburt’ta bulunan Popov adlı bir Rus yüzbaşı Bayburt ve etrafındaki 18-45 yaş aralığında olan Ermenileri silahlandırmaya başlamıştı. Popov, etrafına topladığı bu Ermenilere yönelik “*Bu topraklar sizindir. Bunları müdafaa ediniz, Türklere vermeyiniz*” gibi sözlerle telkinlerde de bulunmaktaydı. Bayburt’taki Ermenilerin bir kısmı da Rus ordusunda eğitim almışlardı. Bu eğitilmiş kişiler de Ermeni halka silah eğitimi vermekteydi. Ermenilerin silahlandığını gören Türk ahali ise burada bulunan Rus askerlerden silah satın alınarak onlara karşılık vermeye çalışmaktaydılar.<sup>38</sup>

Ruslar çekildikten sonra da Arşak adında bir Ermeni çete lideri, Bayburt’ta Ermeni taburu oluşturarak<sup>39</sup> bölgede Müslümanlara yönelik tedhiş hareketlerine girişmişti. Arşak aynı zamanda diğer bir çeteci Sivaslı Murat’ın da talimatlarını uygulamaktaydı. Türk ileri harekâtının başlamasından sadece bir gün önce Vehib Paşa, Rus Kafkas Ordusu Komutanı General Ilya Odişelidze’ye 11 Şubat 1918 tarihinde bir telgraf göndererek Arşak ve Sivaslı Murat’ın faaliyetleri konusunda bilgi vermişti. Vehib Paşa ayrıca Ermenilerin ellerine terkedilen “Osmanlı Müslümanlarından hiçbirinin ırz ve mal ve canı zerre emniyette değildir” sözleriyle endişesini dile getirerek Odişelidze’nin yardımını talep etmiştir.<sup>40</sup>

Bu arada Rusya ve Osmanlı Devleti’nin de aralarında olduğu İttifak Devletleri ile Brest-Litovsk’ta barış görüşmelerine başlamıştı. Ancak görüşmeler, Şubat 1918’e gelindiğinde tıkanmıştı. Almanya’nın Rusya karşısında savaşı tekrar başlatmayı planlaması üzerine Osmanlı hükümeti de yaklaşık bir buçuk yıllık bir aradan sonra 12 Şubat 1918 tarihinde Doğu Cephesi’nde ileri harekâtı başlatmıştı. Türk ileri harekâtının başlamasının en önemli nedeni, Rus birliklerinin geri çekilmeleriyle boşluğu doldurmaya çalışan Ermenilerin Müslümanları öldürmeye, kentleri, kasabaları, köyleri yağmalamaya başlamalarıydı. Ermenilerin bu zulümlerine Rus subaylarının da nezaret ettikleri hatırdan çıkmamalıdır.<sup>41</sup> Türk ileri harekâtını gerçekleştirme görevi Ferik Vehib Paşa

<sup>36</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Enis Şahin, “Türkiye Maverâ-yı Kafkasya Komiserliği İlişkilerinin Başlaması ve Erzincan Mütarekesi”, *Kafkas Araştırmaları*, 4 (1998), s. 151-173.

<sup>37</sup> Kâzım Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, s. 906.

<sup>38</sup> BOA, HR.SYS, 2877/ 1.

<sup>39</sup> Gökteş, *Cumhuriyet Döneminde Bayburt*, s. 43.

<sup>40</sup> *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 34, S. 85, Belge No: 2026, Ankara: Ekim 1985, s.137-143.

<sup>41</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Sarı, *Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 57-68.

komutasındaki III. Ordu'ya verilmişti. Bu orduya ait Mirliya Yakup Şevki Paşa komutasındaki II. Kafkas Kolordusu, Karadeniz sahilinden Trabzon-Batum ve Çoruh vadisi boyunca ise Bayburt istikametlerinde ilerleyecekti.<sup>42</sup> Türk ileri harekâtı başladıktan bir gün sonra 13 Şubat 1918'de Erzincan, I. Kafkas Kolordusu tarafından ele geçirilmişti.<sup>43</sup>

Bayburt istikametine yönelik askerî harekâtı II. Kafkas Kolordusu'na ait 5. Fırka gerçekleştirmişti. Türk ileri harekâtının başlaması üzerine 15 Şubat'ta Arşak komutasındaki 100 kadar atlı ve 150 kadar piyadeden oluşan bir Ermeni eşkiya çetesi, aileleriyle birlikte Bayburt'u terk etmişlerdi.<sup>44</sup> Ermeniler Bayburt'u terk ettikleri gün kasabanın güzel konak ve mağazalarından dört yüz kadarını yakmışlardı. Ayrıca Ermeniler, şehirde un dağıtılacağı bahanesiyle toplanan ahalden bir kısım kadın, erkek ve çocukları bir binaya sokarak "vahşice" yakmışlardı. Bunun dışında sokaklarda rasgeldikleri çocuk, kadın, kız ve erkekleri süngü ve kurşunla şehit etmişlerdir. Bu suretle öldürülenlerin miktarı sekiz yüzü aşmıştı.<sup>45</sup> Sonunda 5. Fırka'ya ait süvari keşif kolları 19 Şubat 1918 tarihinde Bayburt'a girmişlerdi.<sup>46</sup> Böylece Bayburt 1,5 yıllık Rus ve Ermeni işgalinden kurtarılmıştı.

İşgalden kurtulduktan sonra, çevre şehirlere göç eden Bayburt ahali memleketlerine geri dönmeye başlamışlardı. Ancak ahalinin karşılaştığı iki temel sorun vardı: Mesken ve iâşe. Ermeniler şehirdeki neredeyse bütün evleri tahrip etmişlerdi. Memleketlerine geri dönen Bayburtluların durumunu Hacı Dursunzâde, Şükrü Alemdarzâde Tevfik ve Abdullahzâde Ziya gibi 16 kişi tarafından 15 Temmuz 1918'de kaleme alınan ancak 21 Temmuz'da postaya verilerek Sadaret'e gönderilen telgraf tasvir etmektedir. Bu telgrafta savaşın ve mülteci olarak yaşamının bütün sefalet ve felaketini çektikten sonra aç ve çıplak bir şekilde memleketlerine döndüklerini ifade eden Bayburtlular, memleketlerinin baştanbaşa harap edildiğini, başlarını sokacak bir yer bulamadıklarını belirtmişlerdir. Kaymakamın kendileriyle ilgilenmediğinden de dert yanan Bayburtlular, telgraflarına "şayet Bayburt ecza-yı vatandan ve efrad-ı milletten ise Allah aşkına imdadımıza yetişiniz... Açlıktan ölenlerin günlük sayısı artmaktadır..." sözleriyle son vererek acil yardım istemişlerdir.<sup>47</sup> Sadaret de Bayburtluların bu feryatlarını Dâhiliye Nezareti'ne, Nezaret de Erzurum Vilayeti'ne göndermiştir. Böylece Türk yetkilileri meseleye bir çözüm yolu bulunmaya çalışmışlardır.<sup>48</sup>

<sup>42</sup> Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri*, c. V, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1967, s. 151-152.

<sup>43</sup> Çakmak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, s. 238.

<sup>44</sup> *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 31, S. 81, Belge No: 1862, Ankara, Aralık 1982, s. 335-340.

<sup>45</sup> *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 36, S. 86, Belge No: 2061, Ankara, Nisan 1987, s. 55-60.

<sup>46</sup> *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 31, S. 81, Belge No: 1862, Ankara, Aralık 1982, s. 335-340.

<sup>47</sup> BOA, DH.İ-UM, 20-4/ 2-20, lef: 2.

<sup>48</sup> BOA, DH.İ-UM, 20-4/ 2-20, lef: 5.

I. Dünya Savaşı süresinde Ermenilerin Bayburt'ta yaptıkları mezalim hakkında Bayburt Belediye Başkanı tarafından 30 Kasım 1921 tarihinde rapor yazılmıştı. Rusya'nın Bayburt'u işgalinden kurtuluşuna kadar Ermeniler tarafından İslam ahalisine yapılan mezâlim şu şekildeydi: Varzahanlı Arşak David, Kısantalı Kirkor, Siptoroslu Misak, Nivli Hacı İbik oğlu Karakin, Hindili Kör Hamas, Lusnuklu Antranik, birâderi Gorgi, Kopuzlu Serkis, Çakmaslı Zekyos gibi birçok çete reisi ve bunlara iştirak eden birçok Ermeni ile Rumlar tarafından dünyada hiçbir milletin kabul etmeyeceği çocuklara varana kadar bir mezalim yapılmıştır. Bu şahıslar daha sonra köylere de giderek oradaki Müslümanları katletmişler, kadınların ırzlarına geçmişler ve hamile kadınların karınlarını yararak ceninlerin düşmesi gibi feci fiiller işlemişlerdir. Sadece kasaba dâhilinde 280 nüfusu katletmişler, köylerle birlikte bu sayı 500'ü aşmıştır. Ermeniler ayrıca Müslüman ahalinin hanelerine zorla girerek onların mallarını eşyalarını, hayvanlarını gasp ve yağma etmişlerdir. Zahid, Veysi, Velişaban, Karasakal, Tuzcuzade, Şingâh, Ferecullah, Kadızade, Uzungazi, Halfikale ve diğer mahallelerde bulunan 4 cami, 7 mescit, 3 tekke, 50 medrese, 5 mahalle mektebi, 1 debbağhane, 2.000 hane, 6 otel, 130 kahvehane, 28 fırın, 50 hayvanhane, 300 mağaza, 700 dükkân, 2 hamam, 1 un fabrikası, 4 değirmen, 8 çeşme, 20 odalı belediye binası, hükûmet konağı, Maden Nahiyesi'nden 20, Pulur Nahiyesi'nden 40, Hart Nahiyesi'nden 15 ve merkez nahiyesinden 30 köyün camileri, mescitleri, medreseleri, mektepleri ve haneleri tamamen yakılmış ve yıkılmıştır.<sup>49</sup>

Diğer bir belgeye göre ise Ermeniler, Bayburt kasaba merkezinde 2.500 binayı tahrip etmişler ve Müslüman ahaliden 890 kişiyi de öldürmüşlerdi. Bayburt'a bağlı 98 köyde Ermeniler tarafından 4.912 bina tahrip edilmiş, 497 Müslüman öldürülmüştür.<sup>50</sup> Görüldüğü üzere Ermeniler tarafından Bayburt'ta yapılan mezalim tarife sığmaz büyüklüktedir.

### 3. Bayburt Millî Teşkilatının Kurulması: Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin 24. Maddesinde "Vilâyât-ı Sitte'de bir karışıklık ortaya çıktığında bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgal hakkını İtilâf devletleri muhafaza ederler" hükmü bulunmaktaydı<sup>51</sup>. Vilâyât-ı Sitte yani altı vilayet, İtilaf devletlerinin kurmayı tasarladıkları Ermenistan sınırları içerisindeki Erzurum, Bitlis, Van, Sivas, Mamuretülaziz ve Diyarbakır vilayetleriydi. Zaten mütareke metninin İngilizcesinde "*the six Armenian vilayets*" yani altı Ermeni vilayeti tabiri geçmekteydi.<sup>52</sup> Bayburt'un da Vilayet-i Sitte dâhilinde olduğu vurgulanmalıdır.

<sup>49</sup> BOA, HR.SYS, 2878/ 92.

<sup>50</sup> BOA, HR.SYS, 2878/ 45, lef: 1.

<sup>51</sup> Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, c. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953, s. 524.

<sup>52</sup> Sir Frederick Maurice, *The Armistices of 1918*, London, New York, Toronto: Oxford University Press, 1943, s. 87.

Mondros Mütarekesi hükümlerine göre bölgelerinde bir Ermeni devleti kurulma ihtimaline karşı doğu ve güneydoğu aydınları ile milletvekilleri hareke geçerek Vilâyât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ni 2 Aralık 1918 tarihinde kurmuşlardı. Cemiyetin başkanı Eski Bitlis Valisi Harputlu Nedim Bey'di. Cemiyetin üyeleri ise Diyarbakırlı Süleyman Nazif, eski Beyrut Valisi Diyarbakırlı İsmail Hakkı Bey, Sivas Mebusu Rasim Bey, Erzurum milletvekili olan Raif Hoca ve Erzurumlu öğretmen Cevad (Dursunoğlu) Bey gibi isimlerden oluşmaktaydı.<sup>53</sup>

Vilâyât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kendisine bağlı olarak çevredeki illerde ve kazalarda da şubeler açılmasına yönelik çalışmaları olmuştur. Bu kapsamda 5 Nisan 1919 tarihinde Bayburt Belediye Başkanı'na gönderdiği bir yazı ile oralarda da bir şubenin teşkil edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Böylece Vilâyât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ne bağlı olarak Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin ne zaman kurulduğu kesin olarak belli olmasa da Nisan 1919 sonlarında ya da Mayıs 1919 başlarında kurulduğu söylenebilir. 15/16 Haziran 1919 tarihli *TİTE Arşivi*'ne ait bir belgeden Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin başkanı ve üyelerine ulaşılabilmektedir. Bu belgeye göre cemiyetin başkanı Muhammed Fahrettin (Kumbasar) Efendi, ikinci başkanı Alemdarzâde Mehmed Tevfik Efendi, veznedarı Abdullah Ağazâde Zahid Efendi ve kâtibi Muhammed Nazır Bey'di. Cemiyetin üyeliklerine ise Mustafa Ömer, Mehmet Ali, İbrahim Ethem, Dursun ve Mehmet Hamdi Beyler seçilmişlerdi.<sup>54</sup>

Belgelere yansıyan Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin ilk faaliyeti, Cemiyetin başkanı Fahreddin Efendi'nin İstanbul'da Heyet-i Vükelâ'ya ve Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ne 16 Mayıs 1919 tarihinde çektiği Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri karşı gösterdiği tepkiyi dile getiren iki telgrafi olmuştur. İstanbul'da Heyet-i Vükelâ'ya gönderilen telgraf şu şekildedir:

“İzmirsiz Türk vatanı olan Anadolu'nun yaşamayacağına kani olduğumuz cihetle Wilson prensipleri hilafına Yunanistan'a ilhakını şiddetle protesto ederiz. Her taraftan çember altına alınıp esir olarak kendi memleketimizde çok yaşamayı az yaşamaya tercih ederiz. Bütün ahalimiz İzmir'imiz için yapılacak her türlü icraat ve teşebbüsünüza zahirdir. Keyfiyet fevkalâde komiser Amiral Calthorpe cenapları nezdinde protesto ve sulh konferansında hukuk-ı millimizin müdafaası hususu istirham edilmiştir. Bu babda tarihî bir mahiyeti haiz teşebbüsünüza muntazırız, muvaffakiyet Allahtan.”<sup>55</sup>

<sup>53</sup> Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000, s. 50-51.

<sup>54</sup> TİTE Arşivi, 31/ 43.

<sup>55</sup> Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007, s. 146.

Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ne çekilen telgraf ise şu şekildedir:

“Türklük ve bilhassa İzmir Müslümanları kan ağlıyor sıra memleketimize geliyor demektir uyumayalım Allah aşkına İzmir İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi'nin telgrafını kemal-i hareretle nazar-ı itibara alınız yanınızda İngiliz mümessili oturuyor Erzurum tezahüratının büyük bir tesir yapacağına kani olunuz. Tevfik Allah'tan.”<sup>56</sup>

Bu telgraftan bir gün sonra, 17 Mayıs'ta Fahreddin Efendi Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ne İzmir'in işgali ile ilgili şu yeni telgrafi çekmiştir:

“Vatanımızın mühim bir uzvunu teşkil eden İzmir'in ilhakı haber alınmış millet nefretle karşılaşmış ve icap eden teşebbüsat-ı medeniyeye tevessül etmiştir. Yaşadığımız dakikaların her anı bizim için ne kadar mühlik ve feci akıbetler tevhit ettiğini görüyoruz. Eğer arzumuz yaşamak amalimiz vatan ve mukaddesatımızı muhafaza etmek ise durmayalım itidal ve vakarla çalışalım çalışalım ki Allahtan muvaffakiyet talebine hakkımız olsun.”<sup>57</sup>

Bu iki telgrafa karşılık olarak 21 Mayıs 1919'da Erzurum Şubesi'nden Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ne cevabî telgraf gelmişti. İzmir meselesi üzerine Bayburt Şubesi'nin gösterdiği faaliyetlere teşekkür ederek başlayan telgrafta 18 Mayıs'ta Cemiyetin delalet ve rehberliğiyle Erzurum ahalisinin katılımıyla bir toplantı düzenlenerek, bu toplantıda İzmir'in işgalinin hukuk dışı bir hareket olduğu Amerikan Başkanı Wilson'a ve İtilaf devletleri mümessillerine protesto edilmesine karar verildiği ifade edilmişti.<sup>58</sup>

Bayburt'ta İzmir'in işgaline yönelik tepkiler dinmiyordu. Bu kez 2 Haziran 1919'da bu işgali protesto için büyük bir kalabalığın toplandığı bir miting tertip edilmişti. Bu miting sırasında İzmir'in işgali İstanbul'daki İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya mümessillerine; Babıali'ye ve 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine gönderilen telgraflarla protesto edilmiştir. Miting ertesi gün de devam etmiş ve halkın heyecanı yatışmamıştı. Bayburt Kaymakam Vekili Mehmed Salih Bey tarafından Erzurum Vilayeti'ne çekilen 3 Haziran tarihli telgrafta bu miting hakkında bilgi verildikten sonra İzmir'in durumu hakkında cevap gelmedikçe halkı dağıtmanın mümkün olamayacağı ifade edilmişti.<sup>59</sup> Ancak beklenen açıklama gelmediği için Bayburt ahalisinin heyecanlı bekleyişi sürmüş ve İtilaf devletleri mümessillerine müracaat etmeye devam etmişlerdi. Mehmed Salih Bey Erzurum Vilayeti'ne 5 Haziran'da yeni bir telgraf göndererek halkın heyecanını teskin etmek için gelişmelerin bildirilmesini istemiştir.<sup>60</sup> Sonunda Erzurum

<sup>56</sup> TİTE Arşivi, 31/ 153, lef: 1.

<sup>57</sup> TİTE Arşivi, 31/ 153, lef: 2.

<sup>58</sup> TİTE Arşivi, 29/ 3.

<sup>59</sup> TİTE Arşivi, 24/ 1, lef: 3.

<sup>60</sup> TİTE Arşivi, 24/ 1, lef: 1.

Vilayeti'nden 8 Haziran'da Bayburt Kaymakamlığı'na "Hükûmetimiz siyasi teşebbüslerde bulunmaktadır. Neticeyi sabır ve sükûnetle bekleyiniz" şeklinde bir cevap gönderilmişti.<sup>61</sup>

Vilâyât-ı Sarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi, 17-21 Haziran 1919 tarihleri arasında Kars'ın İngilizler tarafından işgalinden sonra Doğu Anadolu'nun bütünlüğünü sağlamak üzere bütün doğu illerinin katılacağı bir kongre tertip etmeyi kararlaştırmıştı. Erzurum Vilayet Kongresi adını taşıyan bu kongrede Bayburt'u, Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti reis-i sanisi (ikinci başkanı) Alemdarzâde Mehmed Tefik Efendi ve cemiyetin veznedarı Abdullah Ağazâde Zahid Efendi temsil etmiştir.<sup>62</sup> Kongrede Doğu Anadolu'nun bütünlüğünün sağlanması, Ermeni saldırılarına karşı silahlı teşkilatın kurulması, bölgeden katiyen göç edilmemesi gibi kararlar alınmıştı. Erzurum Vilayet Kongresi ve bu kongrede alınan karar aynı zamanda Erzurum Kongresi'ne de etki etmiştir.<sup>63</sup>

Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin birlikte organize ettiği Erzurum Kongresi'ne de Mehmed Tefik Efendi ve Zahid Efendi katılmışlardır. Mehmed Tefik Efendi ve Zahid Efendilere 29 Haziran 1919 tarihinde Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti bir itimatname verilmişti. Bu itimatname şu şekildeydi:

"Erzurum'da yapılması kararlaştırılan Vilâyât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kongresine kazamızdan gitmesi lazım gelen iki mümessilin biri Şubemiz İkinci Reisi Alemdarzâde Mehmet Tefik diğeri veznedar Abdullah Ağazâde Zahid Efendiler seçilip onaylanarak millet ve selameti nokta-i nazarından gerekli en geniş yetkilere sahip olarak gönderildiklerini belirten itimatnamedir."

İtimatnamenin altındaki imzalardan Cemiyetin Reisi Muhammet Fahrettin ve Kâtip Mehmet Nazım Beylerin dışında üyeleri hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Buna göre Mehmet Ali, Mustafa Ömer, Mehmet Hamdi, Dursun ve İbrahim Ethem Beyler aza olarak itimatnameyi imzalamışlardı.<sup>64</sup>

Zahid Efendi kongre müzakerelerine çok fazla iştirak etmese de Tefik Efendi'nin bu müzakerelerde daha aktif olduğu görülmektedir.<sup>65</sup> Nitekim Tefik Efendi kongrede alınacak kararlarının esaslarını hazırlamak için oluşturulan 15 kişilik program

<sup>61</sup> TİTE Arşivi, 24/ 1, lef: 2.

<sup>62</sup> TİTE Arşivi, 31/ 43.

<sup>63</sup> Kongre hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Rahmi Çiçek, "Erzurum Vilayet Kongresinde Alınan Kararlar ve Etkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2/7, (1991), s. 515-517.

<sup>64</sup> Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, s. 336

<sup>65</sup> Göktaş, *Cumhuriyet Döneminde Bayburt*, s. 50.

encümenine dâhil edilmiştir.<sup>66</sup> Her iki Bayburt temsilcisi de kongre sonunda yayınlanan beyannameyi ve kongrede alınan kararların altına imzalarını da atarak tarihi bir misyonu da eda etmişlerdir.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar doğu vilayetleri, sancakları ve kazalarında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmaya başlanmıştı. Bu nedenle Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti de adını değiştirmiş ve "Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını almıştır. Bu süreçte cemiyetin başkanı da değişmiş ve Mehmed Nazım Bey olmuştur.<sup>67</sup> Bir süre sonra da cemiyetin başkanlığına Mehmed Tevfik Efendi getirilmiştir.<sup>68</sup>

Erzurum Kongresi'nden sonra 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında Sivas Kongresi toplanmıştı. Sivas Kongresi'nin kararlarının halka tebliğ edilmesi gerekiyordu. Ancak o sıralarda Bayburt Kaymakamı, bu tebliği halka yapmadığı gibi Sivas Kongresi'nin İttihatçıların bir manevrası olduğunu söyleyerek Mustafa Kemal Paşa aleyhine beyanatta bulunmuştu. Kâzım Karabekir Paşa bu kaymakamı, Erzurum Vilayeti kanalıyla Erzurum'a çağırarak kendisine gerekli uyarılarda bulunmuştur. Kaymakam da millî hareketten ayrılmayacağına söz vermiş ve Hasankale Kaymakamlığı'na nakledilmişti. Bayburt'a ise yeni bir kaymakam atanması düşünülmüştü.<sup>69</sup>

18 Ocak 1920'de açılan Paris Konferansı'nda gündeme gelen İstanbul ve Boğazların uluslararası komisyona verilmesi ve Adana ile Maraş havalisinin anavatandan ayrılması fikirlerinin Türkiye'de haber alınması üzerine yurdun her köşesinde olduğu gibi Bayburt'ta da tepki mitingi düzenlenmişti. 23 Ocak 1920 tarihli mitinge 5.000 kişi katılmış ve miting sonunda Amerikan Mümessilliği'ne bir telgraf çekilmiştir. Oldukça duygu yüklü olan bu telgrafta yukarıdaki belirtilen yerlerin anavatandan ayrılması şiddetle protesto edilmiş ve Wilson Prensipleri'ne vurgu yapılarak milletlerin kaderlerini kendilerinin belirlemeleri gerektiği ifade edilmiştir. Telgrafta ayrıca "Biz bilumum Bayburt ahali Allah'a ahd-u-peyman eyleriz ki. Birkaç devletin birkaç zevatı tarafından mukadderat-ı milliyemiz mahv-u-heder edilemeyecektir" sözleriyle Allah'a yemin ederek hayatlarının sonuna kadar bu uğurda çalışacaklarına söz vermişlerdir.<sup>70</sup> Erzurum Valisi Reşit Paşa, 26 Ocak 1920 tarihinde gönderdiği şifreli telgraf ile Bayburt'taki bu mitingden Dâhiliye Nezareti'ni haberdar etmiştir.<sup>71</sup>

<sup>66</sup> Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Ankara: Nüve Matbaası, 1968, s. 83.

<sup>67</sup> Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, s.337.

<sup>68</sup> TİTE Arşivi, 31/ 195.

<sup>69</sup> Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 352.

<sup>70</sup> TİTE Arşivi, 29/ 27.

<sup>71</sup> BOA, DH.ŞFR, 657/ 67.

#### 4. I. Dünya Savaşı'ndan Sonra Bayburt'ta İçtimaî, İktisadî ve Sıhî Durum

Ağustos 1919'da Bayburt'a gelen Hilâl-i Ahmer İmdat Heyeti'nin raporlarından Bayburt'un içtimaî iktisadi durumu hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu bilgilere göre; Bayburt Kazası'nın Rus işgalinden önce genel nüfusu 68.679 İslam, 7.238 Ermeni ve 925 Rum olmak üzere toplam 76.842 nüfustan ibaretti. 1919 Ağustos ayında ise kazanın nüfusu ancak 42.000 civarındaydı. Nüfusun 25.000 civarında azalmasının nedenleri, I. Dünya Savaşı'ndaki ölümler ve mülteci olarak başka yerlere gidenlerin tamamının dönmemesiydi.

I. Dünya Savaşı'ndan önce Bayburt Kazası'nda 400.000 kilo ekim yapılmaktaydı. Genel mahsulat ise 3.000.000 kiloyu bulmaktaydı. 1919 senesinde ise ancak 20.000-30.000 kilo kadar ekim yapılabilmıştır. Savaştan önce bütün kazada 200.000 civarında koyun ve keçi mevcut iken savaş sonrasında 2.500-3.000 kadar ancak bulunmaktaydı. Sığır ve çift hayvanlarının miktarı savaştan önce 80.000 kadar iken, savaş sonrasında 7.000'e kadar düşmüştür. Kazanın tamamında savaştan önce 40.000 aşkın arı kovanından 250.000 kıyye bal elde edilirken, savaş sonrasında 600-700 kadar arı kovana ancak kalmıştır.

Bayburt'a bağlı 194 köyden, sakinleri göç etmeyen 50 köyün dışında, 29 köy iskân olunamayacak kadar tamamıyla harap olmuş, kalan köylerin tamamı ise üçte iki oranında tahribat olmuştur. Göç edilen köylerde cami ve mekteplerin tamamı yıkılmıştır. Bayburt kasaba merkezinde savaştan önce 1.500'i aşkın dükkân, kahve, han, otel bulunduğu halde savaştan sonra bu sayı 400'e inmiştir. Savaştan önce kasabada bir rüştiye mektebi, köylerde dokuz iptidai mektebi var iken, şimdi hiçbir mektep yoktur. Okuryazarlar takriben %2-3 oranındadır.

Mahalli sanatlardan olup Avrupa emtiasına karşı yegâne rakip bulunan ve savaştan önce çiftçilere yıllık olarak 200.000 çift çarık imal eden debbağhane savaş sonrasında harap bir haldedir. Bayburt'ta savaştan önce tenekeçiliği, demirciliği Hristiyan sanatı addeden Türkler, savaştan sonra bu sanatlara meyletmişlerdir. Kunduracılık, terzilik gibi sanatları icra eden gençler de zamanla çoğalmaya başlamıştır. Bayburt'un Trabzon-Erzurum-İran yolu üzerinde bulunması nedeniyle ticarî öneminden dolayı kaza merkezindeki ahali diğer kazalara göre daha fazla ticaretle meşguldür. Başlıca ticaret koyun, yün, deri ve yağ ihracıdır. Hububat üzerinde de ticaret oldukça fazla yapılmaktadır. Buğdayın kıyyesi 410, arpanın kıyyesi ise 210 kuruştur.

Bayburt'ta savaş sırasında mevcut meskenlerin 3/4'ü tahrip olması nedeniyle memleketlerine dönen ahali genellikle başlarını sokacak bir yer bulamamaktaydı. Halka savaş sonrasında inşaat hususunda da kapsamlı bir yardım yapılmamıştı. Bu durum ise sıhî koşulları da kötüleştirmekteydi.

Bayburt Kazası'nda sular genelde iyi ve temizken, bazıları kasabadan geçmekte olan ve suyu kirli olan Çoruh suyunu içmektedirler. Bu su ise tifo, kolera ve dizanteri salgınları esnasında tehlike saçmaktadır. Kasabada malarya hastalığı mevcut ise de bu hastalık mahalli olarak değil hariçten gelmiştir. Çoruh vadisindeki birkaç köyde de malaryaya



tesadüf edilmiştir. Uyuz, zakkum ve frengi hastalığı da çoktur. Halkın doktorlara ve sıhhi tedaviye rağbeti ve emniyeti gittikçe bir artsa da köylerde sıhhiye memurları, kasabada tabip yoktur. Ahalinin doktorlara rağbetini daha fazla temin için seyyar tabipler sıhhiye memurları teşkilatına ehemmiyet verilmesi lazımdır. Son zamanlarda kasabaya gönderilen bir sıhhiye memurundan başka Askerî Hastanesi doktorları da ahaliye yardımcı olmaktadır.<sup>72</sup> Hilâl-i Ahmer İmdat Heyeti'nin hazırladığı bu rapordan da anlaşılacağı üzere I. Dünya Savaşı'ndan sonra Bayburt halkının durumu hiç de iyi değildi.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Bayburt'taki insanların sorunlarından biri de iâşe meselesiydi. Şehirdeki iâşe sıkıntısı Nisan 1919'da had safhaya ulaşmıştı. Bu sıkıntıyı gidermek için Bayburt halkına Erzurum Vilayeti'nin diğer bir kazası İspir iâşe ambarındaki aşar zahiresinden 10 bin kilo zahire verilmiştir.<sup>73</sup> Ancak bu zahire halkın tamamının ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. Bu sıralarda 15. Kolordu Komutanlığı'na atanan Kâzım Karabekir Paşa, görev yeri Erzurum'a gitmek için İstanbul-Trabzon-Gümüşhane yoluyla Mayıs 1919 başlarında Bayburt'a gelmişti. Kâzım Karabekir Paşa da şehirdeki halkın açlığının çok elim noktalara ulaştığına vurgu yapmıştı. Bayburt'ta bir eve doldurulmuş 100 kadar kimsesiz çocuğun açlıktan bir deri bir kemik kaldığını gören Kâzım Karabekir Paşa, bu çocukların karınlarını iyice doyurtmuş ve Erzurum'a götürmüştür.<sup>74</sup>

Bayburt'taki iâşe meselesini çözmek için Amerikalılar tarafından Trabzon'a getirilen undan bu yöre halkına verilmesi için teşebbüste bulunulmuştu. Bu teşebbüsler sonuç vermiş Trabzon'dan 500 ton unun Bayburt ile birlikte Gümüşhane'ye verileceği Amerikalı yetkililer tarafından belirtilmişti.<sup>75</sup> Fakat bu unun Trabzon'dan yaklaşık 200 km uzaklıktaki Bayburt'a nakli sorun olmuştur.<sup>76</sup> Mayıs 1919 sonlarında Amerikalıların bu unu Trabzon'dan Bayburt'a nakledilememişti. Bunun üzerine Bayburt Kaymakam Vekili Salih Bey Erzurum Vilayeti'ne 28 Mayıs 1919'da bir telgraf göndererek bu hususa dikkat çekmiş ve unun bir an önce sevk edilmesini istirham etmişti.<sup>77</sup> Erzurum Vilayeti ise bu durumu 31 Mayıs'ta Trabzon Vilayeti'nden sormuş, Trabzon Vilayeti ise birkaç gün içerisinde Amerikalılar tarafından Bayburt'a un sevkiyatına başlanacağı fakat miktarın henüz kararlaştırılmadığını cevaben vermişti.<sup>78</sup>

Trabzon'dan un sevkiyatının uzaması üzerine Bayburt Kaymakam Vekili Salih Bey 5 Haziran 1919'da Erzurum Vilayeti'ne gönderdiği diğer bir telgrafla İspir'den yeniden un talep etmişti. Salih Bey telgrafında İspir'den gelen ikinci tertip 10 bin kilo zahirenin

<sup>72</sup> KA, 150/ 2, lef: 2-3.

<sup>73</sup> BOA, DH.ŞFR, 625/ 46.

<sup>74</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 21.

<sup>75</sup> BOA, DH.ŞFR, 99/ 155.

<sup>76</sup> TİTE Arşivi, 23/ 44, lef: 6.

<sup>77</sup> TİTE Arşivi, 23/ 44, lef: 3.

<sup>78</sup> TİTE Arşivi, 23/ 44, lef: 5.

ancak memurlar, jandarma, yetimlere yettiğini, halktan muhtaç olanlara bir şey verilememekte olduğunu ve çok fazla ihtiyacın bulunduğunu ifade etmiştir.<sup>79</sup> Erzurum Vilayeti ise artık Trabzon'dan Bayburt'a Amerikan unu sevkiyatına başlanacağını ve İspir'den üçüncü tertip olarak zahire verilmesine gerek görülmediğini Bayburt Kaymakamlığı'na bildirmiştir.<sup>80</sup> Ancak bu tür önlemler hasat mevsimi gelene kadar halkın iâşesini giderecek geçici tedbirlerdi. Nitekim arşivlerde Haziran 1919 ortalarından itibaren iâşe meselesiyle ilgili belgelere rastlanılmamıştır.

### 5. Bayburt'ta Hilâl-i Ahmer İmdat Heyeti'nin Faaliyetleri

1919 yılına girilmesine rağmen Bayburt'ta I. Dünya Savaşı'ndaki tahribat ile alakalı hükûmetin ve yerel makamların aldığı tedbirlere rağmen sorunlar çözülememişti. Köy, kasaba ve şehirlerdeki harabiyet devam etmekte, insanların başlarını sokacak evleri, ekmek yapacak buğdayları bulunmamaktaydı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi böyle bir ortamda 8 Mart 1919'da Erzurum'a, Erzincan-Elazığ'ın kuzey kısmına ve Trabzon'a birer tane olmak üzere toplam üç imdat heyeti gönderme kararı almıştır. İmdat heyetlerinin vazifesi görev yerlerinde eczane açmak, hastalara bakmak, yetimhane ve hastanelere erzak, ilaç ve çamaşır vermektir. Bayburt'a da gidecek olan Erzurum İmdat Heyeti'nin başkanlığına Doktor Lütfi Bey getirilmiştir.<sup>81</sup>

Her üç imdat heyeti beraberlerinde 700 ton mısır, buğday, un, mercimek gibi hububat, 4.500 sandık süt hulasası, 10 ton şeker, 10.000 çift çarık, 100.000 çift çorap, 100.000 metre basma ve Amerikan bezinden mamul 100.000 don ve 100.000 gömlek götüreceklerdi. Ayrıca yeteri kadar kinin ve açılacak muayenehanelerin ihtiyacını karşılayacak miktarda ilacı da yanlarına alacaklardı. Bu imdat heyetleri Birinci Trabzon, İkinci Erzincan-Elazığ'ın kuzey kısmı ve Üçüncü Erzurum İmdat Heyetleri olarak numaralandırılmıştır.<sup>82</sup>

İstanbul'dan 26 Temmuz 1919'da Graz vapuruyla ayrılan Erzurum İmdat Heyeti, 28 Temmuz'da Trabzon'a ulaşmıştır. Heyet, Vali Bey adına Sıhhiye Müdürü Kemal Bey ile Birinci İmdat Heyeti tarafından karşılanmıştır. Heyet Trabzon'da bir hafta kadar kalarak yanlarında getirdikleri 107 ton eşyayı görevleri dâhilindeki yerlere sevk etmişlerdir.<sup>83</sup> Bu eşyalardan 50 tonu Erzurum'a 10 tonu ise Bayburt'a sevk edilmiştir. Lütfi Bey gerek Trabzon ahalisinden ve gerekse Erzurum Sıhhiye Müdürü Şerif Bey'den aldığı bilgilerden

<sup>79</sup> TİTE Arşivi, 23/ 44, lef: 4.

<sup>80</sup> TİTE Arşivi, 23/ 44, lef: 2.

<sup>81</sup> Selçuk Ural ve Tuğba Daşkiran, *Hilal-i Ahmer İmdat Heyeti'nin Bayburt'taki Faaliyetleri*, 4/2 (2019), s. 138-139.

<sup>82</sup> *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmisi Tarafından 1339 Senesi Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmisine Takdim Edilen (1335- 1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor*, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsi Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339, s. 37-38.

<sup>83</sup> KA, 150/ 2, lef: 4.

Bayburt'un ihtiyacının fazla ve acil olduğunu öğrendiği için vilayet merkezinden önce Bayburt'a gitmeye karar vermişti. 5 Ağustos'ta yola çıkan heyet,<sup>84</sup> 10 Ağustos'ta Bayburt'a gelerek buradaki çalışmalarına başlamıştır.<sup>85</sup>

İmdat Heyeti, Bayburt'ta öncelikle kaza kaymakamı, belediye heyeti ve belde eşrafi ile istişare ettikten sonra yol haritasını hazırlamıştır. Belediyeden alınan bir defter ile yardıma muhtaç olanlar tespit edilmiştir. Daha sonra eşraftan ve belediyeden birkaç zat ile ihtiyar heyetinden oluşan bir komisyonun faaliyeti ile tespit edilen 2.000 kadar kişiye çamaşır ve erzak verilmiştir.

İmdat Heyeti daha sonra kazadaki çocuklarla ilgilenmiştir. Aslında belediye tarafından çocuklar için bir yurt yapılmış ve etraftan 80 kadar çocuk toplattırılarak burada barınma ve iaşeleri sağlanmıştı. Ancak İmdat Heyeti'ne göre bu yurt "bir sefaletneden başka bir şey değildi." Heyet kazada kaldığı süreçte bu yurdun iyi bir darüleytam haline çevrilmesi için çalışmıştı. 80 çocuk giydirilerek üç aylık erzakları da teşkil edilen heyet idaresine verilmişti. Üç ay sonraki iaşelerini de mahalli hükûmet tarafından temin edileceği vaat edilmiştir. Böylece 80 çocuğun hayatının kurtulması için önemli adımlar atılmıştı.

İmdat Heyeti tarafından kaza merkezinde bir dispanser açılmıştır. Günlük olarak 100'ü aşkın hasta bu dispanserde tedavi edilmişti. Bayburt'un eczaneye de şiddetli ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu iş için belediyenin bütçesinde 500 lira ayrılmıştı. İmdat Heyeti ilaçlar hususunda yardımlarıyla küçük de olsa bir eczane açılmış, böylece kazanın büyük bir sıhhî ihtiyacı da giderilmiştir.<sup>86</sup>

İmdat Heyeti Reisi Lütfi Bey, 13 Ağustos'ta Bayburt'tan ayrılarak mülhakata doğru yola çıkmıştı.<sup>87</sup> Lütfi Bey, işleri tamamlamak üzere de idare memuru Fuat Bey'i Bayburt merkez kazasında bırakmıştı. Yol üzerinde olan köylere gidildiyse de kazanın 194 köyüne ayrı ayrı gitmek zaman kaybı olacağından köylülerden muhtaç olanlar Hart, Pulur ve Maden nahiyelerinde toplattırılmıştır. Bu şekilde 2.000 muhtaç köylüye erzak ve çamaşır verildi. Böylece İmdat Heyeti tarafından merkez kazadakilerle birlikte 4.000 nüfusa yardım edilmiştir. Ancak bu yardım ihtiyacın ancak %20-25'ini karşılayabilmiştir. Fakat Lütfi Bey, bu yardımın ahali üzerinde yaptığı güzel tesiri "kabil-i tarif değildir" sözleriyle izah etmiştir. O zamana kadar böyle bir yardım görmemiş ahali bilhassa köylü hayretlere düşmüştü.<sup>88</sup>

Lütfi Bey'in 24 Ağustos 1919 tarihli raporda kaleme aldığı ve "Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 (1923) Senesi Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) [1919- 1921] Dört Senelik Devreye Ait

<sup>84</sup> Ural ve Daşkiran, *Hilal-i Ahmer İmdat Heyeti'nin Bayburt'taki Faaliyetleri*, s. 139.

<sup>85</sup> KA, 150/ 3.

<sup>86</sup> KA, 150/ 2.

<sup>87</sup> KA, 150/ 11.

<sup>88</sup> KA, 150/ 2.

Rapor”da<sup>89</sup> da aynen yer alan bir olay, köylülerin bu yardım karşısındaki durumunu çok güzel bir şekilde izah etmektedir. Hart Nahiyesi'ne bağlı Kırzı-yı Süfla karyesinde (Aşağıkırzı köyü) olan olay şu şekilde gerçekleşmişti: İmdat Heyeti köylere çıktığında yol göstermek için beraberinde bir jandarma da eşlik etmekteydi. Bu jandarma adı geçen bu köye de İmdat Heyeti ile gitmişti. Heyet, yardım için geldiklerini, fakirlerin kimler olduğunu mevcut bir iki ihtiyardan sormuştu. İhtiyarlar köyde kimse olmadığı cevabını verdiyse de jandarma hemen ortaya atılarak para için gelmediklerini, bilakis yardım için geldikleri söylemişti. Heyet de bunu teyit etmiştir. Bu söz üzerine saklanan köylüler ortaya çıkmaya başlamışlardı. Fakirler belirlenip de yardım edildiğini gören köylüler hayret ederek Padişah'a dualar etmişlerdi.

İmdat Heyeti mülhakattaki işlerini de tamamladıktan sonra Bayburt kaza merkezine dönmüş, şehirden de 23 Ağustos'ta doğru yola çıkmış,<sup>90</sup> bir gün sonra da Erzurum'a varmıştır.<sup>91</sup>

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Erzurum İmdat-ı Sıhhi Heyeti vasıtasıyla Bayburt'ta 4.000 muhtaca erzak ve eşya vermiş, günlük 100'den fazla hastanın tedavi edildiği bir dispenser açmış, 80 çocuğa bakabilecek darüleytam tesis etmiş ve küçük de olsa bir eczanenin kurulmasına vesile olmuştur.

## 6. Halit Bey Meselesi

Millî Mücadele Dönemi'nde Bayburt'ta yaşanan bir diğer olay, 3. Kafkas Fırkası komutanı Yarbay Halit Bey'in bu şehirde saklanma meselesidir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Kafkasya'yı işgale başlayan İngilizler bu bölgede kendilerine engel olan Türk subaylarını tutuklayarak Batum'da kurdukları Divan-ı Harbi Örfi'de yargılamayı tasarlamaktaydılar.<sup>92</sup> Mayıs 1919'da tutuklanacak Türk subayları arasına Halit Bey de dâhil edilmişti. General Milne, Erzurum'da bulunan İngiliz Mümessili Yarbay Rawlinson'a emir vererek Halit Bey'in Kafkasya'da yaptığı işler hakkında tutuklanarak Batum'a gönderilmesi gerektiğini belirtmişti.<sup>93</sup> Fakat Kâzım Karabekir Paşa'ya göre İngilizlerin Halit Bey'i tutuklamak istemelerinin asıl nedeni Kars Millî Şurası Harbiye Dairesi'yle münasebette olması<sup>94</sup> ve Ermeniler ile Gürcülere karşı başarılı savaşlar yapmasıydı.<sup>95</sup>

<sup>89</sup> *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti - Dört Senelik Devreye Ait Rapor*, s. 47-48.

<sup>90</sup> KA, 150/ 2.

<sup>91</sup> KA, 150/ 4.

<sup>92</sup> Batum İngiliz Harp Divanı'nın ayrıntıları için bkz. Mustafa Sarı, "Batum İngiliz Harp Divanı", 4. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK) Yalova 14-17 Şubat 2019 Sosyal Bilimler*, Ankara: 2019, ss. 61-77.

<sup>93</sup> ATASE, İSH, K: 46, G: 35, B: 35-1.

<sup>94</sup> ATASE, İSH, K: 35, G: 39, B: 39-1.

<sup>95</sup> ATASE, İSH, K: 46, G: 32, B: 32-1.

Halit Bey ise Harbiye Nezareti'nden izinli olarak İstanbul'a gitmek üzere Erzurum'dan ayrılmış,<sup>96</sup> Bayburt'a kadar gelmişti. Kâzım Karabekir Paşa da Halit Bey ile görüşerek kendisinin bir müddet daha burada beklemesini istemişti.<sup>97</sup> Mustafa Kemal Paşa ise bir fırka komutanının bu şekilde saklanmasını ve fırkanın vekâletle idare edilmesini doğru bulmamaktaydı. Ayrıca ona göre Halit Bey'in Bayburt'tan çıkararak Trabzon'da bulunan fırkasının başına geçmesi gerekiyordu.<sup>98</sup> Mustafa Kemal Paşa Halit Bey meselesini Kâzım Karabekir Paşa'dan sorduğunda Paşa ona cevaben 16 Haziran 1919 tarihinde gönderdiği telgrafta Halit Bey'in Bayburt'ta ikametini uygun gördüğünü, kendisinin pek değerli bir vatan evladı olduğunu ve Ermenilerin tezviratı uğruna feda edilemeyeceğini ifade etmişti. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldiğinde Halit Bey'i Kâzım Karabekir Paşa'nın vasıtasıyla Bayburt'tan Erzurum'a çağırtmıştı. 10 Temmuz'da Erzurum'a gelen Halit Bey burada iki gün kalmış<sup>99</sup> ve Mustafa Kemal Paşa ile de hususi olarak görüşmüştü. Mustafa Kemal Paşa ayrıca Halit Bey'e icabında derhal fırkasının başına geçmek üzere Maçka'da bulunması emrini vermişti.<sup>100</sup> Böylece Halit Bey'in yaklaşık 3 ay süren Bayburt'taki saklanma hikâyesi sona ermişti.

## 7. Şeyh Eşref İsyanı (Hart Hadisesi)

Bayburt'ta Millî Mücadele Dönemi'nde 26 Ekim-25 Aralık 1919 arasında Şeyh Eşref İsyanı meydana gelmişti. Millî Mücadele literatüründe bu isyana Hart İsyanı ya da Hart Hadisesi de denilmektedir. Bunun nedeni ise olayın Bayburt'un 20 km kuzeybatısında bulunan Hart Nahiyesi'nde<sup>101</sup> meydana gelmesiydi. İsyanın elebaşı ise Şeyh Eşref adında biriydi.

Şeyh Eşref sıradan bir medrese öğrencisi iken Harput'ta Osman Bedrettin Efendi adındaki bir şeyhin dergâhına girmiştir. Buradan Hart'a geri döndüğünde nahiyeye halkından ve Sürmene ile Gümüşhane'den bir kısım insanları mürit kabul ederek bir tarikat kurmaya başlamıştır. Bu arada Şeyh Eşref 400 kadar silahlı bir kuvvet de oluşturmuştu. Şeyh Eşref, 1908 yılından itibaren ise peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmış ve Allah tarafından kendisine gönderdiğini iddia ettiği bir dini yaymaya başlamıştır. Şeyh Eşref daha sonraki süreçte Padişaha, askerlere, memurlara ve ulemaya küfür isnat ederek hepsinin kâfir olduğunu ilan etmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan önce şeyhin bu zararlı fikirlerinin etrafa yaptığı tesiri dikkate alan hükûmet, kendisini Erzurum'da zorunlu ikamete mecbur tutmuştur. Ancak Erzurum'un Ruslar tarafından işgal edilmesi ile serbest kalmış, 1918 Şubat ayında Bayburt'un geri alınmasından sonra Hart'a gelerek faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir.

<sup>96</sup> ATASE, İSH, K: 35, G: 39, B: 39-1.

<sup>97</sup> ATASE, İSH, K: 91, G: 39, B: 39-1.

<sup>98</sup> Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015, s. 59-60.

<sup>99</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 51, 90.

<sup>100</sup> Atatürk, *Nutuk*, s. 60.

<sup>101</sup> Bugün Bayburt'un Aydıntepe ilçesi.

Şeyh Eşref'in bu zararlı faaliyetleri üzerine Bayburt kaymakamı, Hart nahiye müdürü ve Bayburt kadısı "Şeyh Eşref Şiilik telkinatı yapıyor" şeklindeki şikâyetlerini 6 Ağustos 1919'da Erzurum Valiliği'ne bildirmiştir.<sup>102</sup> Erzurum Valiliği de aynı gün Şeyh Eşref ve müritleri hakkında nelerin yapılması gerektiği Bayburt Kaymakamlığı'ndan sormuştu. Ancak kaymakamlıktan cevap gelmemesi üzerine Valilik bu kez 17 Ağustos'ta yeni bir telgraf göndererek Şeyh'in meslek ve mezhebinin ne olduğu, ne kadar müride sahip olduğu, telkinlerde bulunduğu hususların neler olduğu, hükmet işlerini nasıl engellediği şeklinde daha detaylı bilgiler talep etmişti.<sup>103</sup> Fakat Bayburt Kaymakamlığı'nın yine istenilen bilgileri Erzurum Vilayeti'ne iletmediği anlaşılmaktadır.

Aradan iki aylık bir süreç geçmesine rağmen Şeyh Eşref konusunda herhangi bir işlem yapılmaması üzerine bu kez bizzat Hart Nahiyesi müdürü 20 Ekim'de Erzurum Vilayeti'ne müracaat ederek<sup>104</sup> Müslümanlar arasında ayrılık çıkararak Şeyh Eşref hakkında tahkikat yapılması konusunda şu ana kadar herhangi bir tahkikata başlanılmadığını belirtmişti. Hakkı Bey ayrıca Erzurum Vilayeti'nden bu hususta gereğinin yapılmasını istemişti. Bunun üzerine Erzurum Valiliği 26 Ekim tarihinde Bayburt Kaymakamlığı'na bir önceki telgrafların suretlerinin de yer aldığı yeni bir telgraf göndererek, tahkikatın yapılmasını ve neticenin bildirmesini talep etmişti.<sup>105</sup>

Bu sırada Bayburt kaymakamı Millî Mücadele aleyhindeki bazı faaliyetlerinden dolayı Kâzım Karabekir Paşa tarafından görevinden alınmıştı. Bayburt Kaymakamlığı'na artık Jandarma Yüzbaşısı Şükrü Efendi vekâlet etmekteydi.<sup>106</sup> Kaymakamın sıkıntı olduğu ve sonra değiştiği bu süreçte, Bayburt Kaymakamlığı'nın yazısı da 6 Aralık'a kadar gecikmişti. Bayburt Kaymakamlık Vekâleti'nden 6 Aralık'ta Erzurum Vilayeti'ne gönderilen telgrafta artık Şeyh Eşref'in isyan halinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu telgrafta özetle şu bilgiler bulunmaktaydı: Şeyh Eşref'in zararlı faaliyetlerine son vermek için kaza müftüsünün başkanlığı altında hocalardan oluşan bir heyet oluşturulup soruşturma yapılmaya başlanmıştır. Müftü, Şeyh Eşref'in kaza merkezine gelmesini istemiş ancak Şeyh Eşref, hükûmetin dinsiz ve subayların kafir olduğunu ilan ederek bu emre uymamıştı. Ayrıca şeyhin müritleri silahlı olarak isyan halinde oldukları ve şeyhin kaza merkezine getirilmesi için 50 kişilik bir kuvvete ihtiyaç olduğu Hart nahiye müdüriyetinden de telefonla Bayburt kaza merkezine bildirilmişti.<sup>107</sup>

Bunun üzerine, şeyhe korku vermek ve yola getirmek amacıyla, 6 Aralık 1919'da Bayburt'taki 28. Alaydan 50 kişilik bir müfreze Hart'a gönderilmiştir.<sup>108</sup> 28. Alay Kumandanı Nuri Bey ile Kaza Kaymakam Vekili Jandarma Yüzbaşısı Şükrü Efendi de bir

<sup>102</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 437, 452-453.

<sup>103</sup> BOA, DH.ŞFR, 654/ 1, lef: 1/1-2.

<sup>104</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 437.

<sup>105</sup> BOA, DH.ŞFR, 654/ 1, lef: 1/3.

<sup>106</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s. 437.

<sup>107</sup> BOA, DH.ŞFR, 654/ 1, lef:1/3-5.

<sup>108</sup> *Türk İstiklal Harbi İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, 1974, s. 62.

gün sonra Hart'a giderek silahlı müritleri dağıtmışlar ve sükûneti sağlamışlardı. Ancak Şeyh Eşref köyden kaçarak başka bir yere gitmişti.<sup>109</sup> Hadisenin yatıştığını düşünen müfreze 9 Aralık'ta<sup>110</sup> geri dönmek için hazırlığa başlamıştı. Fakat Hart halkı, askerin dinlendikten ve yemek yedikten sonra hareket etmesini rica etmiş, askerler de yemek için birer ikişer evlere dağılmışlardı. Tam bu sırada Hart'a baskın yapan Şeyh Eşref ve müritleri halk ile birlikte hareket ederek erlerin silahlarını almışlar ve onları esir etmişlerdi. Asiler telefon başında Bayburt'tan takviye birlik istemek üzere olan Alay Komutanı Binbaşı Nuri Bey'i ise şehit etmişlerdi.

Bunun üzerine Bayburt Askerlik Şube Reisi Miralay Hasan Lütfi Bey komutasında 30'ar mevcutlu iki piyade bölüğü ile dört makineli tüfekten oluşan bir müfreze 9 Aralık'ta Hart'a sevk edilmiştir. Şey Eşref ve müritleri bu müfreze Hart'ın güneyinde Aşağıkırzı köyü yakınlarında baskın yaparak askerlerin tamamını tutsak etmiştir. Bu başarı üzerine Şeyh Eşref mehdiliğini, müritlerine ve civar halka tasdik ettirmeye başlamıştı.<sup>111</sup> Şeyh Eşref Bayburt'a yaklaşmasına rağmen şehre girmeyerek Hart'a geri dönmüş, Bayburt kasabası ve Trabzon şosesi tehlike altında girmişti.

15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa daha şiddetli ve kesin tedbir almak üzere 9. Fırka ve 3. Fırkaların komutanları Miralay Rüştü Bey ve Kaymakam Halit Bey'i Bayburt'a kuvvetli bir birlik ile beraber göndermişti. Bayburt'a gönderilen birlikler 9. Fırka'ya ait Erzurum'dan bir, Gümüşhane'den bir, Narman'dan iki tabur, Erzincan'dan iki bölük süvari, Erzurum'dan 10,5'luk iki toplu obüs bataryası; 3. Fırka'ya ait bir taburla iki toptan oluşmaktaydı. Bu kuvvetlerin Bayburt'ta toplanması için en az on güne ihtiyaç olduğundan Kâzım Karabekir Paşa vakit kazanmak için Erzurum Kadısı Hürşit Efendi'yi de şeyhe dini nasihatlerde bulunmak üzere Hart'a göndermişti.<sup>112</sup> Bu arada Şeyh, 11 Aralık'ta esir olarak yanında tuttuğu subayların dışındaki askerlerden 40 kadarını serbest bırakmıştı. Kâzım Karabekir Paşa'ya göre şeyhin yaklaşık 200 kişilik bir kuvveti bulunmaktaydı. Ancak şeyhe özellikle Sürmene'den katılımlar sürmekteydi. Paşa ayrıca şeyhin de eşyalarını Of istikametine göndermesi nedeniyle zorda kalması durumunda o istikamete kaçmasını tahmin etmekteydi.

Şeyh Eşref isyanını bastırarak kuvvetlerin başına aynı zamanda 9. Fırka Komutanlığı'nı da üstlenen Halit Bey getirilmişti. Bu süreçte Halit Bey'in Mustafa Kemal Paşa ile de irtibatlı olduğu görülmektedir. Nitekim Bayburt'ta geldiği gün 13 Aralık'ta Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta Bayburt'un Hart Nahiyesi'nde meydana gelen "yolsuzluğu men ve azade" etmek ve 9. Fırka'nın komutasını üstlenmek üzere acilen harekete geçmek mecburiyetinde kaldığını belirtmiştir.

<sup>109</sup> Göktaş, *Cumhuriyet Döneminde Bayburt*, s. 56.

<sup>110</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 437.

<sup>111</sup> *Türk İstiklal Harbi İstiklal Harbinde Ayaklanmalar*, s. 62.

<sup>112</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 438.

Kâzım Karabekir Paşa ise isyana son darbeyi vurmadan önce, bu hadiseyi Müslüman kanı dökmeden sulhen çözüme kavuşturmak amacındaydı. Bu nedenle şeyhe gönderilecek heyetin kapsamını genişlettiği görülmektedir. Heyet Miralay Rüştü Bey başkanlığında, 9. Tümen Kumandanı Halit Bey, Nakliye Taburu Kumandanı Yarbay Niyazi Bey, Erzurum Jandarma Kumandanı, Erzurum Kadısı Hurşit Efendi ile Erzurum İstinaf Müdde-i Umumisi'nden oluşmaktaydı. Heyet hadiseyi ciddi ve ayrıntılı bir şekilde araştırarak, elde edilen bulgulara göre alınacak tedbirlerle silahlı kuvvete ihtiyaç kalmadan meselenin çözülmesi sağlanacaktı. Heyet özellikle Alay Kumandanı Nuri Bey'in şehit edilmesi olayının sorumlularını ortaya çıkaracak ve adalete teslim edecekti. Ancak Şeyh Eşref, uzlaşma yoluna gitmezse artık meseleyi çözmek için askerî kuvvet kullanılacaktı.<sup>113</sup>

Tahkik Heyeti Şeyh Eşref'in yanına gidip incelemelerde bulunduktan sonra Karabekir Paşa'ya 18 Aralık'ta şu bilgileri göndermiştir: Şeyh Eşref hükûmete isyan halindedir. Allah tarafından kendisine gönderilen dini yayacağını, yedi devlet krallarını Hart'a toplayacağını, padişahı da huzuruna getirip bütün dünyayı ıslah edeceğini ilan ediyormuş. Şeyh heyette bulunan ahz-ı asker başkanına tokat atmış, Erzurum kadısına da sakalı bir tutamdan az olduğu için kâfirlikte itham etmişti. Kendisinin mehdi olduğu, kurşun işlemediği, keramet gösterdiğini belirtiyormuş. Bunların dışında kendisi ve müritleri, Hazreti Muhammed'in ruhunun Şeyh Eşref'te tecelli ettiğine inanmaktaydılar.<sup>114</sup> Şeyh Eşref heyette bulunan Erzurum Kadısı Hurşit Efendi'yi de alıkoymuştu.<sup>115</sup> Tahkik Heyeti'nden gelen bu bilgiler üzerine artık askerî bir harekât olmadan bu hadisenin kapanmayacağı ortaya iyice çıkmıştı.

Şeyh Eşref İsyanı'nı tamamıyla bitirme harekâtı Yarbay Halit Bey'in komutasında, 28 ve 29. Alaylarla 10,5'1uk obüs bataryası ile 24 Aralık 1919'da başladı. Hart'taki asilere yardım olarak Oftan geleceklere engel olmak üzere 3. Fırkadan bir tabur görevlendirilmişti. Türk birlikleri 24/25 Aralık gecesi köyü sarmaya başlamışlar ve şeyhe teslim olması için haber göndermişlerdi. Şeyhin bir kişi kalıncaya kadar savaşaacağını bildirmesi üzerine 25 Aralık günü öğleden sonra 16.00'da iki obüs topuyla köy ateşe tutulmuştur. Ancak asiler teslim olmakta direndiğinden taraflar arasında şiddetli bir çatışma başlamıştı. Türk askerî köye birkaç yüz metre mesafeye kadar ilerlerken, şeyhe civar köylerdeki müritler yardıma gelmekteydiler. Türk birlikleri ile şeyhin müritleri arasında çatışmalar gece yarısına kadar sürüşmüştü. Nihayet gece yarısında esir subaylardan Hamit ve Haşim Beyler iki müritle Halit Bey'in karargâhına

<sup>113</sup> Uğur Üçüncü, "Millî Mücadele Yıllarında Bayburt'ta Şeyh Eşref İsyanı", *Zamanın İzleri: İlkeler, İdeolojiler ve İsyancılar*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 79, 84.

<sup>114</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 438.

<sup>115</sup> Muhittin Eliaçık, "Bayburt/Hart'ta Şeyh Eşref İsyanı'na Dair Osmanlı Arşiv Belgeleri", *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1 (2015), s. 129.



kadar gelerek “Şeyh ile iki kızı ve iki oğlu, baş müritlerden beş kişi top ateşinden telef olmuşlardır. Diğer müritler hükûmetin af ve merhametine sığınıyorlar. Esir zabıtlar tamamıyla sıhhattedirler.” bilgisini vermişlerdi. Bunun üzerine ateş kesilmiş, bütün müritler teslim olmuşlar, esir olan Türk subayları ve askerleri serbest bırakılmışlardı. Ayrıca evvelce alınan silah ve teçhizat ile hayvanları da müritler beraberinde getirmişlerdi. Ancak Of istikametine giden tabur hayli zayıf ve komutanı da yaralanmıştı. Hart hadisesine iştirak eden müritlerin en ileri gelenlerinden 76 kişi tutuklanmış ve mahkemeye çıkarılmak üzere Erzurum’a götürülmüştür. Böylece Şeyh Eşref İsyanı tamamıyla bastırılmıştı. Buna rağmen, bu isyan Türk ordusunun 3 subay ve 43 neferinin yaralanmasına ve 18 neferinin de şehit olmasıyla neticelenmişti.<sup>116</sup>

Mustafa Kemal Paşa da Şeyh Eşref olayını yakından takip etmekteydi. Henüz Bayburt’ta bulunan Halit Bey, 1 Ocak 1920’de bizzat Paşa’ya “Hart meselesi, yalancı peygamberin ve oğullarının ve adamlarından bazılarının itlafı ve Hart’ın teslimiyle neticelenmiştir” sözleriyle bir telgraf göndererek isyanın tamamen bastırıldığını bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa ise karşılık olarak Halit Bey’e 1/2 Ocak’ta şu telgrafi göndermiştir: “Hart hadisesinde elde edilen siz biraderimin muvaffakiyetini tebrik ederim.”<sup>117</sup> Böylece Millî Mücadele’nin en kritik zamanları olan Ekim-Aralık 1919 tarihleri arasında çıkan Şeyh Eşref İsyanı tamamıyla bastırılmıştır.

## 8. TBMM’nin Açılışından Sonra Bayburt

16 Mart 1920’de İstanbul’un İtilaf devletleri tarafından işgali<sup>118</sup> ve Mebusan Meclisi’ni dağıtması üzerine 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Ankara hükûmetinin Doğu, Güney ve Batı cephelerinde üstesinden gelmesi gereken büyük bir yükü vardı. Tüm yurt sathında olduğu gibi Bayburtlular da Ankara hükûmetine bu yükü kaldırması hususunda gereken desteği vermiştir.

İstanbul’un işgali ve Ankara’da meclisin açılış sürecinde Paris’te Barış Konferansı müzakereleri devam etmekteydi. Konferanstan Türkiye’nin kabul edemeyeceği, egemenliğini sınırlayıcı yeni barış teklifleri olmaktadır. Bayburtluların ise Paris’ten gelen bu barış teklifi şartlarına tepkileri dinmiyordu. Bayburt ahalisi, eşraf ve memurları 30 Mayıs 1920 gecesi teravih namazını Yakutiye Camii’nde kılmışlar ve “düşmanların bu derece hain ve intikamcı hareketlerine karşı lüzum görülecek mahallerde ölünceye kadar

<sup>116</sup> Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 451, 453.

<sup>117</sup> Atatürk, *Nutuk*, s. 267-268.

<sup>118</sup> Burada belirtmek gerekir ki, Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin İstanbul’u işgal ettiği gün, 16 Mart 1920’de Kâzım Karabekir Paşa’ya bir telgraf göndererek bu işgali haber vermişti. Kâzım Karabekir Paşa ise *İstiklâl Harbimiz* adlı hatıratında bu işgali beklediğini ifade etmiştir. Kâzım Karabekir Paşa, haberi olmadan İstanbul ile muhabere edilmemesi için emri altındaki telgrafhanelerde ve Ermenilerin bazı hareketlere teşebbüsleri ihtimaline karşı hudutlarda gerekli tedbirleri almıştır. Paşa bunların dışında hem sahil şeridinde hem de Hristiyan unsurların bulunduğu Trabzon Vilayeti için de birtakım tedbirler almıştır. Trabzon’un müdafaası için fırka karargâh ağırlığının ve bütün mühimmatın dâhile nakledilmesi ve Bayburt’taki kudretli cebel takımının Trabzon’a gönderilmesi emrini vermişti (Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. I, s. 585-586).

vatanın müdafaa ve kurtuluşu için harbe devam edeceklerine” yemin etmişlerdi. Bayburt ileri gelenleri ayrıca askerden firar edenleri ve halen davete icabet etmeyen delikanlıları şubeye teslim etmek üzere köylere bir heyeti gönderme kararı da almışlardı.<sup>119</sup>

Paris Barış Konferansı'na tepkilerin devam ettiği bu sıralarda Bayburt'ta İzmir işgalinin birinci yıldönümü olan 15 Mayıs 1920 tarihinde bir miting daha düzenlenmiştir. Bayburtlular bu mitingde bu haksız işgali protesto ederek millî emellerinin gerçekleşmesi için kanlarının son damlasını akıtmağa kararlı olduklarını ilan etmişlerdir.<sup>120</sup>

Bayburt halkı Millî Mücadele döneminde gerek Doğu Cephesi'ne gerekse Batı Cephesi'ne gönüllü birlikler göndermişlerdir. Cepheye gönüllülerin gönderilmesi işi daha çok Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından organize edilmiştir. 27 Mayıs 1920 tarihinde 6 kişinin isimleri ve künyeleri Cemiyet tarafından Ankara'ya gönderilecekler arasında merkeze bildirilmiştir. Bu kişiler arasında 20 yaşlarında insanlar olduğu gibi 40 yaşını aşmış insanlar da bulunmaktaydı.<sup>121</sup>

Doğu Cephesi'nde Haziran 1920'de seferberlik ilan edildikten sonra bütün Doğu Anadolu vilayet, sancak ve kazalarında olduğu gibi Bayburt'tan da insanlar silah altına alınmışlardı. Bu askerlerin silahlandırılmaları, giydirilmeleri ve iaşelerinin sağlanması için bir toplantı yapılmıştı. Bayburt halkı toplantıda bu askerlerin ihtiyaçlarının kendileri tarafından karşılanacağına dair söz vermişlerdi. Bu gelişmeler üzerine, Şark Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa Bayburt halkının fedakârlıklar için Erzurum Vilayeti'ne bir teşekkür telgrafı göndermiştir. Söz konusu telgraf şu şekildedir: “Bayburt ahalisinin gösterdiği fedakârlık ve hamiyet şayan-ı tebcil ve takdirdir. Hamiyetlerine bilhassa teşekkürle diğer mahallerin de Bayburt ahali gibi vatanperverlik göstermelerini arzu ve temenni eylerim.”<sup>122</sup> Paşa, Bayburt halkının yaptığı bu fedakârlıkların diğer bölgelere de örnek olmasını temenni etmekteydi.

Doğu Cephesine de Bayburt'tan gönüllü birlikleri gönderilmiştir. Bu gönüllüler Haziran 1920'de Ermenilerin Oltu'ya saldırımları üzerine burada oluşturulan Oltu Müfrezesi'ne katılmışlardır. Bayburt'tan yine Oltu Cephesi'ne Ekim 1920'de 360 kişilik gönüllü birliği gönderilmiştir. Aralık 1920'de ise Bayburt'tan 253 gönüllü asker Şark Cephesi Komutanlığı'nın emrine gönderilmiştir.<sup>123</sup>

<sup>119</sup> *Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, yay. haz. Haluk Selvi, Bülent Cırık, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı, 2013, s. 99.

<sup>120</sup> Göktaş, *Cumhuriyet Döneminde Bayburt*, s. 48.

<sup>121</sup> TİTE Arşivi, 29/ 36.

<sup>122</sup> *Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 98.

<sup>123</sup> Göktaş, *Cumhuriyet Döneminde Bayburt*, s. 52.

Sakarya Savaşı sırasında Bayburt halkı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne destek olmaya devam etmekteydi. Belediye Reisi Zahid Bey önderliğinde 28 Ağustos 1921'de şehirde cami önünde toplanan binlerce Bayburtlu ordunun zafer kazanması için dualar etmiş ve Misâk-ı Millî dairesinde bir sulh yapılmadıkça savaşa devam edilmesi hususunda herkesin varını yoğunu feda etmeye yemin etmişti.<sup>124</sup>

I. Dünya Savaşı'nda Ermenilerin faaliyetleri neticesinde Bayburt'un büyük bir kısmının tahrip edildiğinden bahsedilmiştir. Savaşın sonra şehrin eski haline kavuşması için özellikle belediye ve eşrafın büyük gayretleriyle Bayburt'ta imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Nitekim *Varlık* gazetesinin 5 Nisan 1923 tarihli nüshasında bu imar çalışmalarının neler olduğunu öğrenebilmekteyiz. Buna göre; yeni tarzda inşa edilen hükûmet konağı tamamlanmış, mağazalar ile elektrikle çalışan bir un fabrikası açılmış, elektrik tesisatı kurulmuş, kazanının aydınlatılması sağlanmış ve belediye adına mükemmel bir otel inşa edilmiştir. Gazete haberi şu sözlerle tamamlamıştır: "Memleketin selameti için Bayburtluların maarife ve iktisada gösterdikleri alakayı şayan-ı şükran görür ve kendilerini tebrik ederiz..."<sup>125</sup> Bayburt halkının başta belediye ve eşraf olmak üzere şehrin imarı için de büyük gayretler gösterdikleri görülmektedir.

Yukarıda bahsedilen elektrikli un fabrikasını, Kefelizâde Yakup Efendi ve ortağı Güvelizâde Mehmet Efendi kurmuşlardı. Elektrik ise Çoruh Nehri'nden istifade edilerek 3 motorlu bir elektrik tesisatı ile sağlanmıştır. Yakup ve Mehmet Efendiler, Çoruh Nehri üzerinden elde ettikleri bu elektriği un fabrikasının dışında şayak (yünlü kumaş) fabrikasında da kullanmışlardır.<sup>126</sup> Burada ifade edilmelidir ki, Trabzon ve Erzurum gibi önemli vilayetlerde henüz elektrik yokken,<sup>127</sup> Bayburt'ta hem kazanın aydınlatılmasında hem de fabrikalarda elektrik kullanıldığı görülmektedir.

## 9. Sonuç

İpek Yolu'nun bir kolu olan Trabzon-Erzurum-Tebriz yolu üzerinde bir şehir olan Bayburt, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkler hâkimiyetine girmiştir. 1514 yılında meydana gelen Çaldıran Savaşı ile Osmanlıların eline geçen Bayburt, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda geçici de olsa Rus işgali altına girmiştir. 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Ermeniler ihtilalci hareketlere başlamışlar ve Bayburt'ta da 1895 yılında Ermeni olayları yaşanmıştır.

I. Dünya Savaşı'nda Sarıkamış Harekâtı'nın başarısız olmasından sonra Bayburt'ta olduğu gibi bütün Osmanlı coğrafyasında Ermeniler isyan hareketlerine başlamışlardır.

<sup>124</sup> *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1921, n. 286, s. 2.

<sup>125</sup> *Varlık*, 5 Nisan 1923, n. 137, s. 4.

<sup>126</sup> *Türkiye İktisat Mecmuası*, c. II, Numara: 35, 19 Kasım 1923, s. 362.

<sup>127</sup> Murat Küçükogurlu, "I. Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrasında Bayburt", *Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu Tebliğler*, Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 259.

Osmanlı hükûmeti bunun üzere Ermenileri Sevk ve İskân Kanunu çıkarmak zorunda kalmış Bayburt'tan da 12 bin civarında Ermeni ülkenin diğer bölgelerine sevk edilmiştir. Sarıkamış mağlubiyeti ve Ermeni isyanları neticesinde iyice güçten düşen Türklere karşı Ruslar, 1916 yılı başlarında geniş bir askerî harekâta girişmiş ve sırasıyla Erzurum, Rize ve Trabzon'u işgal etmişlerdi. Ruslar bundan sonra Bayburt'a saldırsalar da şehir halkı ile birlikte Türk ordusu Nisan-Temmuz 1916 tarihleri arasında bu saldırıya büyük bir direniş göstermişlerdir. Türk tarihine "İkinci Plevne" olarak geçen bu direniş sonunda kırılmış ve Bayburt, 16 Temmuz 1916'da Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Bu süreçte Bayburt halkı daha güvenli olan batı şehirlerine göç etmiştir.

1917 yılında gerçekleşen Rus İhtilalleri sonucunda imzalanan Brest-Litovsk ve Erzincan Mütarekeleri ile Kafkas Cephesi'ndeki durum değişmiştir. Rus orduları I. Dünya Savaşı'nda işgal ettiği yerlerden çekilirken bu kez diğer yerlerde olduğu gibi Bayburt'ta da tekrar Ermeni mezalimi başlamıştı. Özellikle bu mezaliminin sonlandırılması için başlayan Türk ileri harekâtı kapsamında 19 Şubat 1918'de Bayburt alınmıştır. Ermeniler şehirden ayrılırken her tarafı yakıp yıkmışlar, yüzlerce Türk-Müslümanı çoluk-çocuk, kadın demeden öldürmüşlerdi. Kurtuluştan sonra diğer şehirlere giden Bayburtluların memleketlerine geri döndüklerinde karşılaştıkları en temel sorun mesken ve iaşeydi. Hükûmetin yardımlarıyla bu meseleler çözülmeye çalışılmıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra işgallere ve Ermeni ile Rumların talepleri karşısında yurdun değişik yerlerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştu. Bayburtlular ise Nisan 1919'da Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ne bağlı olarak Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Cemiyet İzmir'in işgaline karşı değişik makamlara protesto telgrafları göndermiş ve şehirde mitingler tertip etmişti. Cemiyet ayrıca Erzurum Kongresi'ne de temsilciler göndererek Türkiye'nin kuruluşuna katkılar sunmuştur. 1920 yılı içerisinde Paris Barış Konferansı'nda alınan kararlar da Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından şiddetli bir şekilde protesto edilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nda Bayburt yaklaşık 1,5 yıl kadar Rusların işgali altında kalmış, halk memleketlerinden ayrılmak zorunda kalmış, bunun yanında Ermeniler kasaba ve köyleri yakıp yıkmışlardı. Bu nedenle Erzurum'a gönderilen Hilâl-i Ahmer İmdat Heyeti'nin faaliyetleri içerisinde Bayburt ve çevresi de bulunmaktaydı. 10 Ağustos 1919'da Bayburt'a gelen Hilâl-i Ahmer İmdat Heyeti yaklaşık iki hafta kadar bölgede kalmış, ilk başta şehir merkezindeki 2.000 kişiye elbise ve erzak vermiş, yetim çocuklara yardım etmiş, bir dispanser açarak günlük 100 kadar hastayı tedavi etmiş, köylülerden de 2.000 kişiye erzak ve elbise vermişti. Bu suretle Bayburt ve çevresindeki insanların yaraları sarılmaya çalışılmıştır.

Millî Mücadele döneminde Bayburt'ta meydana gelen diğer bir olay ise Şeyh Eşref İsyanı'dır. Millî Mücadele tarihinde Hart Hadisesi olarak da adlandırılan ve Şeyh Eşref adında peygamberlik iddiasında bulunan biri tarafından çıkarılan isyan, Ekim-Aralık

1919 arasında Türk yetkilerini meşgul etmişti. Yetkililer isyanı öncelikle nasihatlerle ve sulh yoluyla çözmek istemişlerse de başarılı olamamışlardı. Daha sonra devreye 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa girmiş ve Halit Bey'i isyanı bastırması için vazifelendirmişti. Nihayet Halit Bey, kuvvetli bir birlik ile Aralık 1919 sonlarında isyan bastırılmıştı.

Şeyh Eşref İsyanı, Millî Mücadele'ye gölge düşürse de lokal bir başkaldırma olup bütün Bayburt'u temsil edecek bir olay değildir. Nitekim Bayburt halkı gerek Doğu Cephesi'ne gerek Batı Cephesi'ne gönüllü askerler göndererek Türk Millî Mücadelesi'nin başarıya ulaşmasına katkı sunmuştur.

Bayburt, I. Dünya Savaşı'nın yıkımından 1923 yılına kadar yapılan imar faaliyetleriyle kurtulmaya çalışmıştır. Bu faaliyetlerde belediye ve şehir eşrafının büyük katkıları olmuştur. Bu faaliyetlerden en önemlisi elektriğin çevredeki önemli vilayetlerde kullanılmıyorken, Bayburt'ta hem şehrin aydınlatılmasında hem de fabrikalarda kazada kullanılmasıydı. Bayburt halkı bir taraftan Millî Mücadeleye destek verirken, diğer taraftan da hem hükûmetin hem de kazanının ileri gelenlerinin destekleriyle I. Dünya Savaşı'nın tahribatından kurtulamaya çalışmaktaydı.

## Kaynaklar / References

### Arşiv Kaynakları<sup>128</sup>

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi)

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (ATASE)

ATASE, İSH (İstiklal Harbi)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH.İ-UM (Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı)

BOA, DH.ŞFR (Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi)

BOA, HR.SYS (Hariciye Nezareti Siyasî Kalemi)

Kızılay Arşivi (KA)

### Resmî ve Süreli Yayınlar<sup>129</sup>

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi<sup>130</sup>

Hâkimiyet-i Milliye

Türkiye İktisat Mecmuası

Varlık

### Araştırma ve İnceleme Eserler

Akbulut, Uğur. *1828-1829 Osmanlı Rus Savaşında Bayburt ve Çevresi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

*Arşiv Belgeleriyle Ermeni faaliyetleri 1914-1918*, C. I, yay. haz. Ahmet Tetik, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005.

Ata, Ferudun. *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015.

Belen, Fahri. *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri*, c. V, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1967.

*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Kafkas Cephesi 3'üncü Ordu Harekâtı*, c. II/ 2. Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1993.

Çakmak, Fevzi. *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi 1935 Yılında Harp Akademisinde Verilen Konferanslar*, yay. haz. Ahmet Tetik, v.d., Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005.

Çiçek, Rahmi. "Erzurum Vilayet Kongresinde Alınan Kararlar ve Etkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2/7, (1991): 513-537.

---

<sup>128</sup> Belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

<sup>129</sup> Tarih, numara/sayı ve sayfalar dipnotlarda gösterilmiştir.

<sup>130</sup> Sayı ve belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

- Demirel, Muammer. *Birinci Dünya Harbinde Erzurum ve Çevresinde Ermeni Hareketleri (1914-1918)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996.
- Eliaçık, Muhittin. "Bayburt/Hart'ta Şeyh Eşref İsyanı'na Dair Osmanlı Arşiv Belgeleri, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1 (2015): 119-140.
- Erickson, Edward J. *Osmanlılar ve Ermeniler Bir İsyanın ve Karşı Harekâtın Tarihi*, çev. İbrahim Türkmen, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Erickson, Edward J. *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, çev. Tanju Akad, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- Erim, Nihat. *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, c. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.
- Goloğlu, Mahmut. *Erzurum Kongresi*, Ankara: Nüve Matbaası, 1968.
- Göktaş, Serdar. *Cumhuriyet Döneminde Bayburt (1923-1950)*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Halaçoğlu, Yusuf. *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.
- Hocaoğlu, Mehmet. *Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezâlimi ve Ermeniler*, İstanbul: Anda Dağıtım, 1976.
- İlter, Aziz Samih. *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi Hatıraları*, yay. haz. Zekeriya Türkmen, Elmas Çelik, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Karabekir, Kâzım. *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Karabekir, Kâzım. *İstiklâl Harbimiz*, c. I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Karakoyunlu, Sadri. *Bayburt Tarihi*, Ankara: Kültür Ofset, 1990.
- Küçükkuşurlu, Murat. "I. Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrasında Bayburt", *Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu Tebliğler*, Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2015: 255-269.
- Maurice, Sir Frederick. *The Armistices of 1918*, London, New York, Toronto: Oxford University Press, 1943.
- Memiş, Gülcan. *Bayburt Tarihi (Tarih, Kültür, Yer Adları)*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.
- Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, yay. haz. Haluk Selvi, Bülent Cırık, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı, 2013.
- Okur, Mehmet ve Serdar Göktaş. "Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'un İşgali ve Göç", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 11/21 (2016): 173-184.
- Öğün, Tuncay. *100 Soruda Sarıkamış Harekâtı*, İstanbul: Rumuz Yayınevi, 2019.
- Öğün, Tuncay. *Kafkas Cephesi'nin I. Dünya Savaşı'ndaki Lojistik Desteği*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.
- Özger, Yunus. *1895 Bayburt Ermeni Ayaklanmaları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

- Sarı, Mustafa. "Batım İngiliz Harp Divanı", 4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK) Yalova 14-17 Şubat 2019 Sosyal Bilimler, Ankara: 2019, 61-77.
- Sarı, Mustafa. *Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batım (1917-1921)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Selvi, Haluk. *İşgal ve Protesto İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007.
- Selvi, Haluk. *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000.
- Shaw, Stanford J. *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş*, çev. Beyza Sümer Aydaş, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Süslü, Azmi. *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Van: Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1990.
- Şahin, Enis ve Fikretin Yavuz. "İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Erzurum'un Ruslar Tarafından İşgali (1916)", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 5/3, (2007): 15-51.
- Şahin, Enis. "İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali (1916)", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 4/7, (2009): 117-140.
- Şahin, Enis. "Türkiye Maverâ-yı Kafkasya Komiserliği İlişkilerinin Başlaması ve Erzincan Mütarekesi", *Kafkas Araştırmaları*, 4 (1998): 151-173.
- Türkler Ansiklopedisi. Ali Öngül. Cilt 5. 2002.
- TDV İslam Ansiklopedisi. İsmet Miroğlu. Cilt 5. İstanbul. 1992.
- Temizgüney, Firdes. "Bayburt Kaymakamı Nusret Bey ve Faaliyetleri (1914-1915)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/1 (2018): 147-164.
- Türk İstiklal Harbi İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, 1974.
- Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmisi Tarafından 1339 Senesi Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmisine Takdim Edilen (1335- 1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor*, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339.
- Ural, Selçuk ve Tuğba Daşkiran. *Hilal-i Ahmer İmdat Heyeti'nin Bayburt'taki Faaliyetleri*, 4/2 (2019): 134-148.
- Üçüncü, Uğur. "Millî Mücadele Yıllarında Bayburt'ta Şeyh Eşref İsyanı", *Zamanın İzleri: İlkeler, İdeolojiler ve İsyenlar*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 2017, 73-107.
- Yarbay Guze, *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'ndeki Muharebeler*, çev. Hakkı Akoğuz, yay. haz. Alev Keskin, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2007.



## Yazar Hakkında / About Author

**Doç.Dr. Mustafa SARI, | Sakarya Üniversitesi |**  
**msari[at]sakarya.edu.tr | ORCID: 0000-0003-0883-1995**

Doç.Dr. Mustafa SARI, 1978 yılında Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1996 Güz yarıyılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde hazırlık sınıfına başladı. 1997 Güz yarıyılından itibaren aynı üniversitede Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'ne devam etti. 2001 yılında "Tarihçi" unvanıyla mezun oldu. Aynı yıl başladığı Milli Eğitim Bakanlığı Çağlayan Lisesi'nde "İngilizce Öğretmenliği" görevini 2002 sonuna kadar devam ettirdi. 2002 Güz yarıyılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2002 sonunda aynı üniversitenin, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nde "Araştırma Görevlisi" oldu. 2005 Ocak ayında "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Devlet Adamı: Haydar (Vaner) Bey" adlı tez ile Yüksek Lisansı tamamladı ve 2005 Şubat ayında aynı enstitüde Doktoraya başladı. 2010 Mart ayında "Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (197-1921)" başlıklı tez ile doktorasını tamamladı. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Yrd.Doç.Dr. olarak göreve başladı. 2017 yılında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Doçenti oldu ve halen aynı bölümünde Doç.Dr. olarak görev yapmaktadır. Başta Kafkasya, Adapazarı ve Hilâl-i Ahmer konularında olmak üzere bilimsel 3 kitap, 13 makale, 9 kitap bölümü, 18 basılı bildirisi bulunmaktadır.

**Assoc. Prof. Dr. Mustafa SARI | Sakarya University |**  
**msari[at]sakarya.edu.tr | ORCID: 0000-0003-0883-1995**

Assoc. Prof. Mustafa SARI was born in Tokat in 1978. He completed primary and secondary education in Istanbul. In the fall semester of 1996, he started the preparatory class at the Middle East Technical University (METU). From the fall semester of 1997, he continued undergraduate at the Department of History, Faculty of Arts and Sciences, at the same university, and graduated with a degree in History in 2001. In the fall semester of 2002, he began his graduate studies in at Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of History, History of the Republic of Türkiye. The Department of Turkish Republic History, Faculty of Arts and Sciences, at Sakarya University. At the end of 2002, he became a "Research Assistant" at the same university, Faculty of Arts and Sciences, Department of History. In January 2005, he completed his Master's Degree with his thesis entitled "A Statesman from the Ottoman Empire to the Republic: Haydar (Vaner) Beg" and started his doctoral studies at the same university in February 2005. He completed his Ph.D. with his dissertation entitled "Batum in Türkiye-Caucasus Relations (1917-1921)" in March 2010. In 2011, he became as an Assistant Professor in the Department of History at Sakarya University. In 2017, he became an Associate Professor of Turkish Republic History and currently works as an associate professor in the same department. He has published 3 scientific books, 13 articles, 9 book-chapters, and 18 printed papers, primarily on topics related to the Caucasus, Adapazarı, and the Red-Crescent.